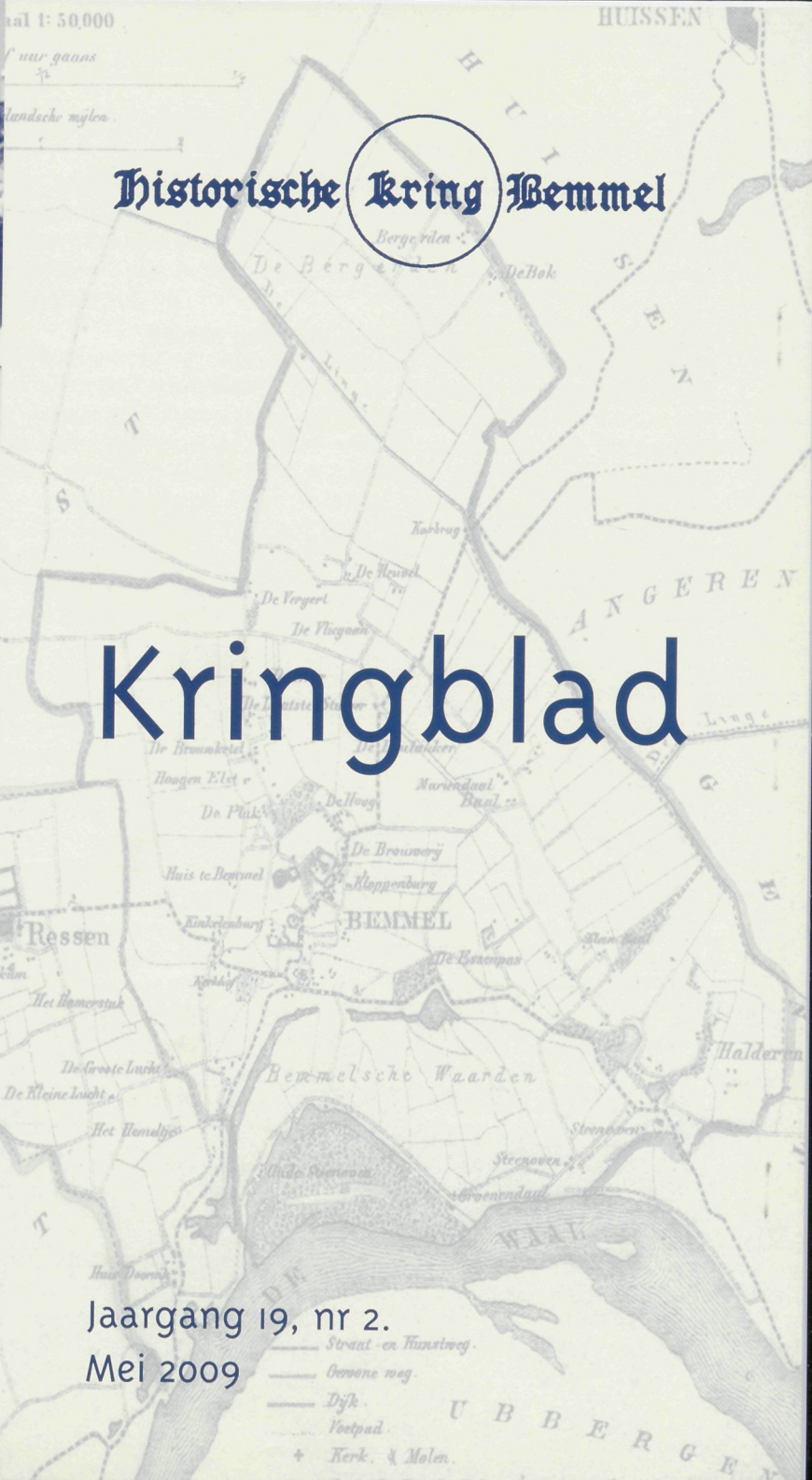

**GEEN
KERNAFVAL**

**AAN DE
BEMMELSE
LINGEWAL**

Historische Kring Bemmelen

Kringblad

Jaargang 19, nr 2.
Mei 2009

- Straat- en Huisweg.
- Gewone weg.
- Dijk.
- Voetpad.
- + Kerk, & Molen.

Historische Kring Bemmeler

Uitgave ten behoeve van de leden, jaargang 19 no 2.
DATA DRUK Gendt
ISSN 1384-9271

Inhoudsopgave:

Woord van de voorzitter	1
Frits Buurman – Naar een betere tijd	2
Een krantenknipsel (52).....	20
Uut de ouwe deus – Historische kring 20 jaar!	21
Kernafval aan de Lingewal	22
Veel belangstelling voor lezing Brood voor stenen.....	31
Thuiskomst na de bevrijding	32
Geslaagd voor het V.O.C. examen bij King Shirts.....	36
Strijd rond canon bindt Lingewaard.....	38
Aanwinsten.....	40
Oud archiefmateriaal (27)	41
Nieuws uit de krant van 100 jaar geleden.....	42
Flitsen uit de geschiedenis van Doornik (17).....	44
Contributiebetaling	53
Rechtspraak in ons gebied in 1741	53
Wie kan deze jongens thuisbrengen?	54
Recepten uit 1873.....	56
De Tweede Kamerverkiezingen van 1909.....	58
Straatnamen in Bemmeler, Haalderen en Ressen - Kinkelenburglaan	66
Prima lezing over winterse tradities	69
Internetwetenswaardigheden	70
Agenda	71
Advertenties 1949	72
Colofon	

Dit is de vierenvijftigste uitgave van het Kringblad.

Het voornemen bestaat het volgende nummer omstreeks begin september 2009 te laten verschijnen. Kopij voor dat nummer is welkom en kan bij de redactieleden of bij het secretariaat worden ingeleverd. Als uiterste datum voor het inleveren van kopij willen wij graag 15 juli 2009 aanhouden.

Woord van de voorzitter

Vijf jaar geleden schreef ik dat ongemerkt de tijd voortschrijdt. De tijd vliegt beter gezegd want deze maand tikken we alweer het 20^e jaar aan van ons bestaan. Voorwaar toch een hele prestatie en ik dank dan ook graag iedereen die op enigerlei wijze in de voorbije jaren een bijdrage heeft geleverd aan de Historische Kring Bemmeler.

Voor u ligt het meinumner van het Kringblad met veel interessante artikelen over zeer uiteenlopende onderwerpen. Zo treft u verslagen aan van de laatste twee lezingen, wordt kort stilgestaan bij de totstandkoming van De Canon van Lingewaard en gaan we terug in de tijd aan de hand van een persoonlijk relaas van Frits Buurman over het arbeidersverleden. We hebben een laatste Doornikse Flits voor u, naast recepten voor een stevig nagerecht. En van de verkiezingen van 1909 stappen we over naar de terugkeer naar Bemmeler in 1945, zoals Jan Minkhorst dat beleefde. U kunt lezen over de acties tegen de opslag van kernafval en we gingen nog even voor u bij King Shirts langs. Mocht u door het lezen van deze artikelen geïnspireerd raken en denken, "ik heb ook nog een prachtig verhaal" maar het niet durven op te schrijven, aarzel niet om één van de redactieleden aan te spreken. Samen zorgen we ervoor dat weer een stukje van onze geschiedenis wordt vastgelegd.

Het fietsknooppuntennetwerk (een hele mond vol) is inmiddels gerealiseerd in de regio rond Arnhem en Nijmegen. Iedereen kan zappend van punt naar punt onderwijl genietend van het prachtige landschap en verschillende cultuur-historische relictten. Op www.lekkerfietsen.nl vindt u informatie over het route-systeem in de Stadsregio. Omdat het gebied nu goed ontsloten wordt, moet worden nagedacht over hoe je met name de geschiedenis in het landschap weer leesbaar en toegankelijk maakt. Voor de dijkzone is een inspirerend boekwerk met voorstellen verschenen. Ik hoop dat daarvan verschillende projecten worden uitgevoerd en dat ook elders in de gemeente meer geld wordt gestoken in de cultuurhistorie. Zo proberen we in ieder geval nog een stukje van de IJssellinie in de Bemmelse polder te behouden en te ontsluiten.

Om hiervoor enige inspiratie op te doen ben ik kort geleden een paar dagen naar Zaragoza geweest. Een prachtige stad met verschillende tijdlagen die op meerdere plekken goed afleesbaar zijn. Eén van mijn favorieten was toch wel de 'Route van Augustus', vernoemd naar de Romeinse keizer Augustus. Op vier locaties ga je ondergronds om iets te zien en te beleven van de Romeinse stad. Met behulp van verschillende media wordt een samenhangend verhaal verteld waarbij ook veel aandacht is voor educatie. Een echte aanrader.

Voor nu wens ik iedereen veel leesplezier.

Marc Kocken

Frits Buurman - Naar een betere tijd

Inleiding

Frits Buurman was al vroeg in zijn leven vakbonds lid. Binnen die bond maakte hij intensief gebruik van de geboden mogelijkheden voor scholing. Zo werkte hij aan zijn persoonlijke ontwikkeling en mede op grond van zijn bestuurlijke kwaliteiten was hij uiteindelijk vele jaren voorzitter van de plaatselijke afdeling van de bouwvakarbeidersbond. In de tweede helft van de twintigste eeuw zat hij ook nog jaren voor de Algemene Werknemers Groepering in de gemeenteraad van Bemmelen.

De viering van het 70-jarig jubileum van de vakbond rond 1988 was voor Buurman, die altijd al een grote interesse in het verleden had, aanleiding om zijn kennis van de sociale ontwikkeling van Haalderen en Bemmelen in de eerste helft van de vorige eeuw op papier te zetten. Wat betreft de geschiedschrijving over het ontstaan en de ontwikkeling van de vakbeweging in Haalderen en Bemmelen vormen de herinneringen van de betrokkenen de belangrijkste bron. Want van de beginperiode is bijna al het materiaal, zoals bijvoorbeeld officiële aktes, notulen van vergaderingen, etc. tijdens de oorlog verloren gegaan.

Recent kreeg ik de aantekeningen van Frits Buurman aangereikt door zijn zoon Jan Buurman. In samenwerking met hem heb ik dit artikel gemaakt. Het is een combinatie geworden van de aantekeningen van Frits Buurman over de sociale opbouw van Haalderen en Bemmelen en een beschrijving van het leven van Frits Buurman zelf. Die mix ontstond min of meer natuurlijk, want Frits Buurman was niet alleen een geïnteresseerde waarnemer van het betreffende tijdsbestek, hij speelde ook een actieve rol bij het vormgeven daarvan. De aantekeningen van Buurman zijn op ondergeschikte aanpassingen na, integraal overgenomen. Om die aantekeningen te kunnen onderscheiden van de rest van de tekst, zijn ze cursief weergegeven.

Het gezin waarin Frits Buurman opgroeide

De vader van Frits Buurman was Jan (Johannes Gerardus) Buurman. Jan Buurman werd op 9 oktober 1876 in de gemeente Bemmelen geboren. Hij trouwde op 21 november 1907 met Hendrika Mechtilda Janssen, die op 28 november 1880 in Gendts was geboren. Jan Buurman was steenfabrieksarbeider. Hij woonde met zijn gezin in een van de woningen van de steenfabriek aan de Groenestraat in Haalderen, de Luus aan de Ketting.

In het gezin werd op 22 oktober 1908 dochter Til (Mathilda Aleida Grada) geboren. Op 1 januari 1910 volgde een zoon: Hermanus, die op 21 oktober 1915 overleed. Het derde kind was Martinus, geboren op 9 oktober 1911.

Frits (Frederikus) was het vierde kind in het gezin. Hij werd geboren op 30 oktober 1913. In 1919 werd het vijfde kind in het gezin van Buurman geboren, weer een jongen. De kleine overleed al 2 dagen na zijn geboorte, op 7 oktober 1919.

Op deze foto uit 1924 zien we het gezin Buurman. Vanaf links: Frits, vader Jan, Martien, moeder Hendrika en Til. Frits is hier 11 jaar.

Moeder had een winkeltje bij huis waar ze onder meer sigaretten verkocht. Met zo'n activiteit aan huis vulden in het begin van de twintigste eeuw veel gezinnen hun inkomsten aan, al leverde het zeker naar de huidige maatstaven gerekend, nauwelijks iets op. Alle kleine beetjes telden.

Vader werkte op de steenfabriek in Haalderen en woonde zoals al aangegeven in een huis van de steenfabriek. Vrijwel automatisch betekende dat, dat de kinderen na hun school ook op die fabriek terechtkwamen. Met Frits Buurman ging dat niet anders. En ook bij Martien was dat het geval. Die zou stoker worden op de Gendtse steenfabriek 'De Zandberg'. Til trouwde later met Stef Jansen uit Gendt. Ze nam het winkeltje van haar moeder over en bouwde dat uiteindelijk uit tot de Vivo-winkel op het Julianaplein in Gendt.

Als Frits Buurman het in zijn aantekeningen heeft over het werken op de steenfabriek, over de huisvesting, over het verbouwen van groenten en het houden van varkens, dan weet hij waar hij het over heeft. Hij heeft dat in de eerste ruim veertig jaar van zijn leven van nabij meegemaakt.

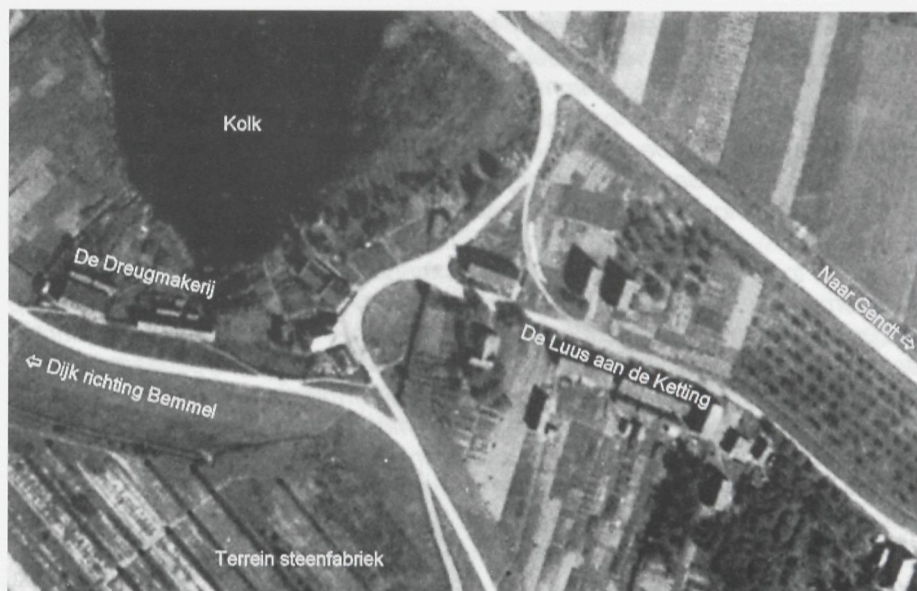

Op 22 juni 1939 trouwde Buurman voor de wet met Johanna (An) Verhoeven. An Verhoeven was op 1 maart 1917 geboren in het gezin van de steenfabrieksarbeider Hendrikus Verhoeven, die op de Dreugmakerij woonde, de woningen tussen de kolk en de dijk. De kerkelijke inzegening van het huwelijk volgde op 1 juli 1939. Bij zijn trouwen werkte Buurman nog steeds op de steenfabriek. Daardoor kon hij in aanmerking komen voor een woning in de Blauwe Pan. In de wintermaanden, als het werk op de steenfabriek stil lag, ging hij naar Folmering, waar hij leerde timmeren. Dat ging hem niet slecht af: zo maakte hij vóór zijn trouwen zijn eigen slaapkamerameublement en de keukentafel, die ruim twintig jaar dienst zou doen. De stoelen werden wel gekocht: ze kostten f 5 per stuk.

In 1941 werd verhuisd naar de Groenestraat, waar ze naast zijn ouders kwamen te wonen. Op de onderstaande foto uit dat jaar zien we Frits Buurman en zijn vrouw met hun zoontjes Jan en, bij moeder op de arm, Harrie. Ze staan hier aan de zijkant van de rietmatten schuur die achter het huis van Jan Buurman sr stond.

Kort na de capitulatie in 1940 begon Frits Buurman als timmerman bij de bouw van de bekistingen voor de viaducten over de aan te leggen snelweg Arnhem-Nijmegen. Zo voorkwam hij dat hij naar Duitsland moest. Tijdens de evacuatie kwam Buurman in Eindhoven terecht waar hij bij de Firma Picus houten spanten maakte.

Op deze luchtfoto uit september 1944 kijken we op het betreffende gebied. Iets rechts van het midden de blokken van 3 en 5 woningen van de Luus aan de Ketting. Hier woonden rond die tijd vanaf links de families Bart Kamps, Busio en Toon Derksen in het blok van 3 en in het andere blok de families Jan Buurman sr, Frits Buurman, Jan Stuart, Hent Huting en Leijser. Bij de Dreugmakerij stond een blok van 3 en een van 4 woningen. Hier woonden toen vanaf links de families Loonstra, Dorus Kamps en Jansen in het blok van 3 en in het andere blok de families Hendrik Verhoeven, Reijnen, Gerd Maassen en Mahler. Luchtfoto Afd. Speciale Collecties, Bibliotheek Landbouwwuniversiteit Wageningen.

Hier volgt het eerste deel van de tekst die Frits Buurman in 1988 schreef.

Oprichting Werkliedenvereniging 18 februari 1918

Nu de gezamenlijke vakbonden zich voor gaan bereiden op de viering van het feit dat 70 jaar geleden de allereerste stappen werden gezet om de belangen van de werknemers in deze plaats te gaan behartigen door middel van een werkliedenvereniging, is dat een mooie aanleiding ook even terug te kijken op arbeidsomstandigheden van vóór 1918. Het is niet nodig om van dit jaar een sprong te maken van een eeuw, dus naar 1888, maar nemen we een tijdsbestek van 20 à 25 jaar, dan belanden we op het einde van de negentiende eeuw, waarvan we weten dat de omstandigheden onder de arbeiders van die dagen slecht tot zeer slecht te noemen waren.

Een van de belangrijkste oorzaken hiervoor was wel dat Bemmeler in afgesloten gebied lag, voor de meeste arbeiders lagen de mogelijkheden slechts in

seizoensarbeid. Dat betekende bij het oogsten op de boerenbedrijven zeer lange dagen maken, zware arbeid verrichten, zelfs tegen kinderarbeid stond men niet vreemd tegenover, immers kinderen waren erg goedkoop. De ouders van de vaak grote gezinnen waren er blij mee dat de kinderen ook een paar stuivers verdienden. De school en de lichamelijke ontwikkeling werden maar over het hoofd gezien, immers eten en als er dan nog iets overschoot voor een stukje kleding was het voornaamste wat men zich wensen kon.

Naast de toch redelijke ontwikkeling van landbouw, fruit- en veeteelt had zich in de omgeving van Rijn en Waal een industrie ontwikkeld die ook heel veel op het zomerseizoen was georiënteerd namelijk de baksteenindustrie. Slechts een bepaalde groep had buiten het seizoen om werk, de zogenaamde vaste arbeiders. De losse arbeiders, die meestal het zwaarste werk verrichtten bij de fabricage van stenen stonden in de lange wintermaanden buitenspel. Slechts een klein aantal kon dan nog in de polder zeer zwaar grondwerk verrichten. Ook was vrouwenarbeid hier nog een bekend verschijnsel. Zeer jonge meisjes moesten hier zware arbeid verrichten. Pas in de latere jaren werd dit werk overgenomen door volwassen mannen.

Buiten het zomerseizoen was er natuurlijk een overschot van vrouwelijk personeel, maar deze jonge vrouwen werden niet gemakkelijk in dienstbetrekking geaccepteerd omdat ze immers na de wintertijd toch weer opgeëist werden door hun oude werkgever (woningdwang). Ook de opkomende lichte industrieën in de omgeving als Arnhem en Nijmegen hadden geen behoefte aan jonge vrouwen die slechts in de wintermaanden in hun bedrijf konden komen werken. Hierdoor ontstond in die wintermaanden in de streek een enorme werkloosheid wat weer een grote armoede veroorzaakte in de gezinnen die bij deze seizoensarbeid betrokken waren.

Pijnlijk was ook dat de vakopleiding voor jongens uit deze gezinnen uitgesloten was. Scholing was praktisch niet mogelijk en de vraag naar vakarbeiders was vanwege de te kleine bedrijfjes dan ook zeer gering.

Naast de steenfabrieken had zich in onze gemeente ook een dakpannenfabriek gevestigd. Het aantal arbeiders dat hier werkte was echter klein en had op de plaatselijke economie weinig invloed. Wel menen we hier te moeten vermelden dat de afstand tussen werkgever en werknemer hier kleiner was dan in het hierboven genoemde bedrijf, zodat de verhouding tussen beiden hier beter genoemd kon worden. Hier was deze zo'n beetje te vergelijken met het boerenbedrijf waar de werkgever ook beter op de hoogte was van de gezinsomstandigheden van zijn werknemers.

Aan het einde van de negentiende eeuw ontstond in de omgeving nog een fruitverwerkend bedrijf, in de volksmond 'kroetfabriek' genaamd. Omdat de

uitvoer van fruit nogal moeilijk lag, probeerde men langs deze weg de grote overschotten van fruit weg te werken in de vorm van appelstroop en jam. Deze fabriek had slechts enkele arbeiders in dienst en is later overgegaan naar TEO in Elst.

Verder kenden we ter plaatse nog de op alle dorpen voorkomende kleine bedrijfjes als aannemers, timmerbedrijven, kleermakers en smederijen, maar vaak waren dat eenmansbedrijfjes die slechts zelden over meer arbeidskrachten beschikten dan er in het gezin van de eigenaar waren.

Zien we zo de economische toestand van Bemmelen in het laatste van de negentiende en het begin van de twintigste eeuw, dan komt ook de vraag aan de orde: hoe woonden deze mensen? De arbeiderswoningen van die dagen bestonden grotendeels uit één-kamerwoningen met twee bedsteden. Was de betrokken woonkamer nogal ruim uitgevallen, dan was tussen de twee bedsteden nog een kast geplaatst waar moeder de vrouw haar keukengerief op kon bergen. Deze kast gaf meteen toegang tot de ruimte onder het bed, die werd gebruikt als opslagruimte voor de aardappelen. Bleef de winter zacht dan ontkiemden de aardappelen geweldig en sliep men aan het einde van de winter praktisch in het aardappelenloof. Het achterste gedeelte van het huis was meteen een varkens- of geitenstal. Het varken was immers de spaarpot en de geit de werkmanskoe, want wie niet zorgde voor de winterdag was aan grote armoede overgeleverd.

Frits Buurman en zijn moeder (1931).

Werd het gezin groter dan 4 à 5 personen, dan werden de grote kinderen naar de zolder gestuurd, daarbij bedenkende dat deze werd bereikt met een gammelladdertje terwijl het gedeelte dat als veestalling dienst deed niet was dichtgespijkerd. Dus men kon op zolder meteen meegenieten van de aangename geurtjes uit de veestalling.

Pas rond de jaren 1906-1907 werden er van overheidswege wettelijke maatregelen getroffen tegen deze woontoestanden en werden er enige verbeteringen aan deze woningen aangebracht. Het varkenshok en de geitenstal verdwenen uit de woning. Van de vrijgekomen ruimte werd een kamer gemaakt ofwel keuken, zodat het gezinsleven zich niet meer in één ruimte hoefde af te spelen. Voor veestalling werd een schuurtje gebouwd. Deze woningen hebben nog tot de jaren 1944-1945 dienst gedaan. De laatste oorlog heeft aan het voortbestaan van dit soort woningen voorgoed een eind gemaakt.

Komen we nu aan een ander verhaal wat de arbeiders betrof, dan zal zeker de vraag naar voren komen wat deze mensen, die zulke zware arbeid moesten verrichten en dan nog zeer lange werkdagen maakten, wel voor eten nodig hadden. Er was veel nodig, maar het was er eenvoudig niet. Aardappelen was de hoofdkost, met wat zelfgekweekte groenten, want kopen was er eenvoudig niet bij en het varken was de enige vlees- of liever spekleverancier. Roggebrood werd mee naar het werk genomen. Had de arbeider het geluk dicht bij het werk te wonen, dan kreeg hij bij de voormiddagschaft en nog een keer in de namiddag warme aardappelen op het werk bezorgd.

Door de toestanden van die dagen wat wonen en eten betreft en doordat de kleding die de werkman en diens vrouw en kinderen van hun veel te kleine inkomen konden kopen lang niet aan de minimale eisen voldeed, daarbij voegende het absolute tekort aan hygiëne, lag hier voortdurend een erge vijand op de loer om toe te slaan: "de volksziekte". Hele gezinnen werden vaak aangetast door de gevreesde tb. Sterke mannen en vrouwen werden besmet, kinderen met te weinig weerstand weggevaagd.

In deze gevallen stond de bestwillende dokter machteloos, doktersrekeningen kwamen op de begroting van de arbeider niet voor. In die vele gevallen van ziekte werd de dokter geroepen als het al te laat was en geen enkele hulp meer mocht baten, of erger nog alleen om de dood te constateren.

Pas vanaf 1909 werd werkelijk iets gedaan op het gebied van woningbouw voor arbeiders. Toen kwam de zogenaamde bouwcommissie tot stand. In 1927-1928 gingen veel arbeiders er toe over om via de Landarbeiderswet een eigen woning te stichten. Evenwel de direct daarop volgende economische crisis is een ondragelijke financiële belasting voor deze mensen geworden.

Laten we echter terug gaan naar 1918 en de jaren daarvoor. De arbeiders in onze omgeving hoorden wel van arbeidersverenigingen en vakbonden en ook wel van het rumoer uit de grote steden waar arbeiders zich organiseerden om nu eindelijk eens een vuist te kunnen maken tegen de willekeur en

onmenselijke behandeling door de werkgevers die maar één wet hanteerden, die van 'vraag en aanbod', en de menselijke waardigheid van de werkende stand slechts in hun schild gebruikten als het in hun kraam te pas kwam. Vakbondsmensen waren dan ook in hun ogen oproerkraaiers, revolutionairen, socialisten en nog erger. Wie opkwam voor zijn gezin en zichzelf, werd zo gauw als de gelegenheid zich voordeed een 'uitgestotene'. We willen hier slechts twee voorbeelden noemen.

1. De heer Hendrik Braam uit Gendt die 's avonds na het werk nog wel eens de droogplaatsen naliep om te controleren of het tellen van de stenen wel eerlijk verliep, was een van de allereerste voormannen van de steenfabrieksarbeidersbond. Maar hem werd al gauw de wacht aangezegd. Hij had echter nog een beetje geluk, want hij kreeg nog een baantje als tramconducteur bij de inmiddels tot stand gekomen BSM. Maar zijn vroegere mede-arbeiders lieten hem daar niet lang, want, tot de conclusie gekomen dat er dringend een vakbond moest komen om ook wat te vertellen te krijgen, riepen ze hem terug en hij richtte in deze omgeving tal van afdelingen van de Steenfabrieksarbeidersbond Sint Stefanus op. Toen deze man hoofdbestuurder van genoemde bond werd, merkte een fabrieksdirecteur op: "Met deze kerel is niets te beginnen, want gooi je hem vóór het kantoor uit, dan komt hij van achter er weer in."

Hendrik Braam heeft in samenwerking met zijn medewerkers veel gedaan voor zijn vroegere mede-arbeiders. Dat hij in Haalderen in 1917 de werkliedenvereniging opgericht zou hebben, is echter een geschiedkundige fout. Immers de werkliedenvereniging was parochieel gebonden en daar Haalderen pas in 1933 een eigen parochiekerk kreeg, was er vóór die tijd dan ook geen sprake van een werkliedenvereniging, deze was ondergebracht in Bemmeler.

2. Voor de ouderen onder ons een bekend iemand uit de vakafdeling van de bouwvakkers: de heer W. Rothengatter, medebestuurder van de afdeling Bemmeler van St. Joseph. Hij werkte op een bouw in Nijmegen in de tijd dat er voor het eerst vakantiebonnen werden verstrekt. Maar het was al de derde week dat er vakantiebonnen moesten worden verstrekt, maar geen vakantiebonnen gezien. Bij de loonbetaling maakte hij zijn baas er op attent dat de volgende week bij het loon de vakantiebonnen ook aanwezig moesten zijn. En jawel hoor, de volgende week waren er vakantiebonnen. Maar ook het ontslag voor de heer Rothengatter.

Dit speelde zich heel wat jaren later af als het geval Hendrik Braam, maar we vermelden dit expres om te bewijzen dat mentaliteitsverandering van werkgeverszijde nog altijd een moeilijke zaak was.

Laten we nu eens gaan zien wat er in het jaar 1918 en de jaren erna gebeurde. De werkliedenvereniging was opgericht tot algemene belangen-

behartiging voor alle arbeiders en ook kleine zelfstandigen waren hier lid van. Dat zien we al meteen bij de eerste samenstelling van het dagelijks bestuur.

De heer J. Verweijen was de eerste voorzitter en tevens kleine zelfstandige. De heer J. de Man was de eerste secretaris en de heer H. Meurs penningmeester.

Dat de meeste bescheiden tijdens de oorlog zoek zijn geraakt, noopt ons tot voorzichtigheid wat het noemen van meerdere namen betreft. Wel is het bekend dat de heren J. Natrop, J. Rump en J. Alofs en Th. Peek uit Haalderen een werkelijke rol in de werkliedenvereniging Bemmeler hebben gespeeld. Bij de scheiding Bemmeler - Haalderen in 1934 namen de twee laatstgenoemden weer aan de bestuurstafel van de nieuwe afdeling plaats.

Frits Buurman op 20-jarige leeftijd als dienstplichtig militair. Foto uit 1934.

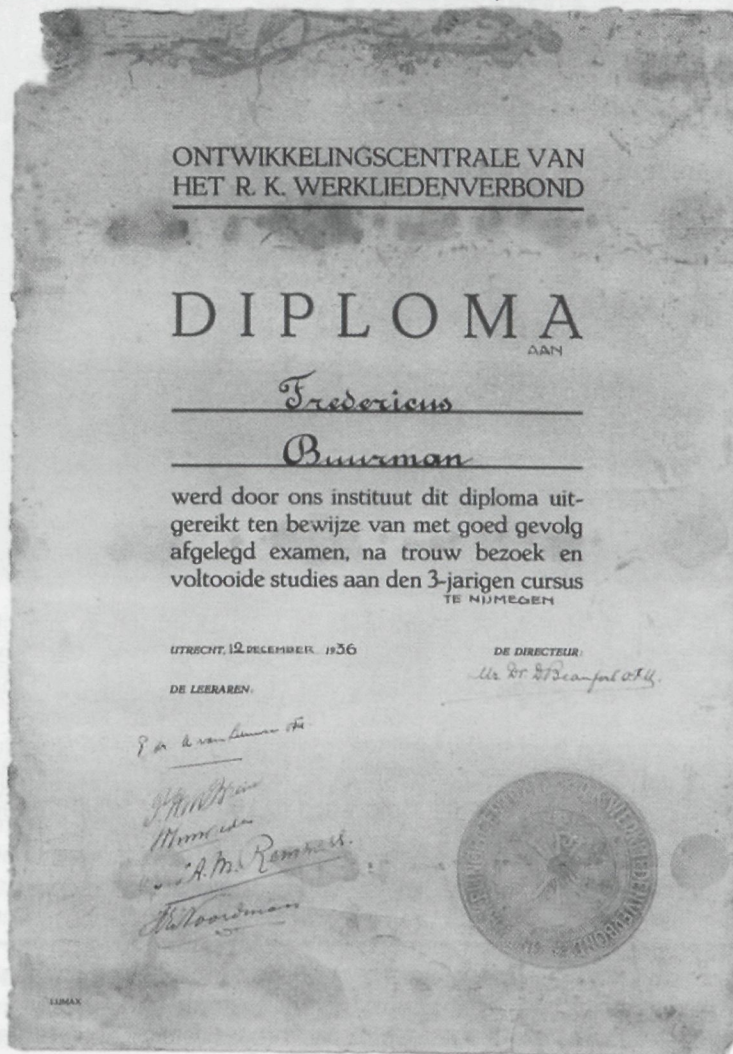
Laten we nu even de oprichting van de diverse vakafdelingen de revue passeren. De fabrieksarbeiders sloten zich aan bij de afdeling Haalderen van de Steenfabrieksarbeidersbond Sint Stefanus. Dit vanwege het feit dat ook pannenfabrieksarbeiders in deze nieuwe bond werden ondergebracht.

Tegelijkertijd werd ook de bouwvakkersafdeling van de bond opgericht (St. Joseph). Transportarbeiders en arbeiders in de land- en tuinbouw volgen het voorbeeld van de steenfabrieks- en bouwvakarbeiders. In enkele jaren tijd was er in onze gemeente een stevige organisatie opgebouwd en aangezien de ontwikkeling van de arbeiders die de moed op konden brengen ook nog een bestuursfunctie te vervullen met hoogstens een lagere schoolopleiding, moet dit heden ten dage bij ons groot respect afdwingen. Want er moest veel gedaan worden en er moesten ook zeer belangrijke beslissingen genomen worden. Gelukkig werden de nieuwbakken bestuurders vaak bijgestaan door jonge geestelijken die meestal de opdracht van hogerhand aanvaardden en deze mensen met raad en daad bijstonden. De geestelijk adviseur is een benaming die ons nog vers in het geheugen ligt. Een zeer bekende naam uit die eerste zware tijd van de katholieke vakorganisatie was Alphons Ariëns,

een jonge priester die alles deed en alles opofferde om voor de in armoede verkerende arbeiders een betere wereld te scheppen. Hij zal voor veel jonge geestelijken een lichtend voorbeeld zijn geweest.

Tot hier het eerste deel van de aangehaalde tekst.

Vanaf zijn 16e was Frits Buurman lid van de bond. Hij nam actief deel aan de door de bond aangeboden cursussen. Door het jarenlang in de avonduren volgen van diverse cursussen vergrootte hij zijn algemene ontwikkeling en vakkennis. Onderstaand één van de behaalde diploma's.

Frits Buurman spoorde ook andere jongelui in Haalderen aan om aan hun ontwikkeling te werken. Zo wierf hij in de crisisjaren ook actief voor 'De Jonge Werkman', een initiatief van de katholieke vakbond. Werkloze jongemannen verbleven in jeugdkampen waar ze lichamelijke arbeid verrichtten, maar waar ook aan hun vorming werd gewerkt en waar ze aan sport deden. Buurman werkte in dat verband zelf op de Kemperberg in Schaarsbergen. Daar kapte hij onder meer bomen, zoals op onderstaande foto uit 1934 te zien is. Frits Buurman staat hier uiterst links.

Over de rol van de geestelijk begeleiders is Frits Buurman in zijn stuk erg positief. Sommige tijdgenoten waren kritisch over het werk van geestelijk adviseurs; zij vonden dat de bemoeienis van de kerk de belangenbehartiging van de arbeiders soms in de weg stond. Frits Buurman was katholiek. Vanuit die geloofsovertuiging hechtte hij veel waarde aan de katholieke signatuur van bijvoorbeeld de vakbeweging, maar ook van andere maatschappelijke organisaties. Na de komst van de radio werd bij de familie Buurman echt niet naar de VARA geluisterd, al was 'De familie Doorsnee' nog zo populair.

Hier volgt het tweede deel van de aantekeningen van Frits Buurman.

De strijd die nu ontstond tussen arbeiders en werkgevers ging toendertijd om vaste afspraken te krijgen over loon en andere arbeidsvoorwaarden vast te leggen in een collectieve arbeidsovereenkomst of CAO. Dit was zeer

belangrijk voor de arbeiders omdat de loonverschillen dikwijls leidden tot oneerlijke concurrentie, die tenslotte toch weer gevoerd werd over de rug van de arbeiders.

Stakingen bleven niet uit omdat de werkgevers niet bereid waren degelijke "zwaarwegende documenten" te tekenen, dikwijls waren ze gewoon niet bereid enig overleg te plegen. Vandaar stakingsdreiging en zonodig staken. Eén van de oorzaken was dat de werkgevers praktisch geen organisatie kenden en dat er van onderling overleg geen sprake was. Eén van de grootste stakingen die we in deze omgeving gekend hebben was wel de staking van de steenfabrieksarbeidersbond in 1923 welke drie weken duurde en tenslotte voor deze arbeiders voor het eerst een CAO opleverde en die tevens diverse verbeteringen voor de arbeiders inhield.

Wat het bouwbedrijf betreft horen we hier voor het eerst over vakantie praten. De bouwvakarbeidersbonden waren er ondanks de crisisjaren in geslaagd drie dagen vakantie te bewerkstelligen. Het moet in die dagen een geweldige overwinning zijn geweest om ook eens in het jaar enkele dagen te hebben die ze met doorbetaling van loon voor zichzelf en hun gezin konden besteden.

Laten we nog even naar het werk van de standsorganisatie of de werkliedenvereniging gaan kijken. Ook voor deze organisatie lag er nog veel te wachten. Vooral het algemeen belang moest vanuit deze organisatie gediend worden. Daar er geen ziektewet bestond, waren die mensen die ten gevolge van ziekte geen werk konden verrichten overgeleverd aan de goodwill van kerkelijke of gemeentelijke armbesturen. Zeker, ook hier werd wel goed werk verricht, maar men kon niet meer doen dan de getroffen gezinnen voor de allergrootste armoede behoeden. Een inkomen konden deze instellingen ook niet aan het betrokken gezin verstrekken. De werkliedenvereniging stichtte een ziekteondersteuningsfonds. De uitkering was niet hoog. Maar de door ziekte getroffen arbeider kon er toch de allereerste onkosten mee betalen.

Er kwam een kleinveeverzekering speciaal voor die mensen die slechts één of twee varkens konden houden en zelf geen enkel risico konden dragen. Bij epidemieën moesten heel vaak uitbetalingen worden gedaan wat de financiële draagkracht van de verzekering te boven ging en waardoor de premie verdubbeld moest worden. Doch ook hier was de leuze "samen staan we sterk" een waar gezegde.

Van de grond kwam "Herwonnen Levenskracht" ter bestrijding van volksziekten. Bilthoven werd het landelijke centrum van tbc-bestrijding, 'Mooi Gaasterland' het kinderherstellingsoord.

Hebben we hierboven vermeld dat ook doktersrekeningen niet op de begroting van de arbeiders voorkwamen, ook op dat punt heeft men niet stilgezeten. In 1928 werd er een doktersfonds opgericht. Men kon zich zo tenminste tegen een redelijke premie verzekeren tegen de kosten van dokters en specialisten. Toen in het begin van de oorlog de dokterskostenverzekering verplicht werd, sloot Bemmels zich aan bij Nijmegen. De allereerst verzekerde kan men nog terugvinden in het Regionaal Ziekenfonds Midden Nederland.

Toen in 1930 de crisis inviel en een domper zette op het werk van de vak- en standsorganisaties bleven de hoofdbestuurders actief om niet alles wat er na de Eerste Wereldoorlog was opgebouwd af te laten breken. Immers de toestand was zo dat er voor de arbeider die weigerde op bepaalde voorwaarden werk te verrichten twintig werklozen klaarstonden om het werk over te nemen. De vakbonden hadden inmiddels naast de strijdkas ook nog een werklozenkas in het leven geroepen. In samenwerking met rijk en gemeente konden werkloze arbeiders 10 weken uit deze kas trekken, wat vooral voor de seizoensarbeiders een klein inkomen verzekerde.

In de voor de arbeiders zo zware crisisjaren zat men bij de vak- en standsorganisaties niet stil. Veel is er gedaan om voor de zwaarst getroffen arbeiders een steunverlening van de grond te krijgen. Voor de jongere arbeiders werden er cursussen georganiseerd voor algemene ontwikkeling en vakopleiding. In samenwerking met het werkliedenverbond en Jonge Werkman kwamen werkkampen tot stand waar jonge arbeiders zo mogelijk in hun beroep tewerk werden gesteld. Ieder van de jongens van zestien tot zesentwintig jaar werd hier in de gelegenheid gesteld om naast de werkzaamheden die zij daar verrichtten ook aan sport te doen en een goede algemene ontwikkeling op te doen.

Mogen wij hier dit deel van ons verslag eindigen met een vergadering gehouden in augustus 1939 waar de eerste stappen werden ondernomen om te komen tot de oprichting van een woningbouwvereniging. Echter is het toen niet zover gekomen want op het eind van diezelfde maand augustus brak de wereldbrand los. Nederland was in 1940 het slachtoffer en 1941 was het niet langer mogelijk voor de vak- en standsorganisaties enige werkzaamheid te verrichten want de bezetter die in ons land al zoveel onheil had gesticht, vorderde alles wat organisatie was op en schreef het door de Hollanders zo gehate Nationaal Arbeidersfront voor, een aftakking van de NSB. Het was misschien wel de grootste teleurstelling voor de bezetters dat al de georganiseerden zowel van katholieke, christelijke of algemene bond dan ook vertikten zich te laten organiseren in een bond die slechts een vazal was van de gehate bezetters.

Hier eindigen de aantekeningen van Frits Buurman.

Uit de laatste passage van het verslag blijkt dat Buurman ruim 40 jaar na de bevrijding nog een duidelijke mening had over de bezetter en de Nederlandse organisaties die met de Duitsers meewerkten.

Het oorlogsgeweld bij de Duitse inval in mei 1940 was ook aan Frits Buurman niet ongemerkt voorbij gegaan. Hij was 26 jaar en zoals zovelen ook weer onder de wapenen gekomen met het afkondigen van de mobilisatie. Hij vocht mee op de Grebbeberg. Na afloop van de gevechten bleef hij daar nog tot eind augustus 1940 omdat hij moest helpen de narigheid op te ruimen die daar na de hevige strijd was achtergebleven. Hij heeft nooit gepraat over wat hij daar allemaal heeft gezien. Het moet wel een diepe indruk op hem hebben gemaakt. Ieder jaar was hij daar aanwezig bij de herdenking van de gevallen op Tweede Pinksterdag. De dag dat de gevechten bij de Grebbeberg echt losbarstten was maandag 13 mei 1940, Tweede Pinksterdag.

Na de oorlog trad hij in dienst bij Jan Huisman in Haalderen. Er was volop werk gelet op de enorme verwoesting die in de herfst en winter van 1944-1945 had plaatsgevonden. Later werkte hij in Arnhem bij het aannemersbedrijf van Fokkens, dat na diverse fusies en overnames uiteindelijk de bouwonderneming BAM werd.

Na de evacuatie terug in Haalderen. Hier staat Frits Buurman met Jan (rechts) en Harrie bij de puinhopen van de woningen aan de Blauwe Pan.

In het gezin van Frits en An Buurman werden 7 jongens en 2 meisjes geboren. Jan was de oudste (1940). Daarna kwamen Harrie (1941), Bep (1942) en Fred (1944). De familie Buurman woonde in de noodwoningen aan de Groenestraat toen Martien (1946) geboren werd. Deze noodwoningen waren na de oorlog gebouwd op de plaats waar voorheen de arbeiderswoningen van de Luus aan de Ketting hadden gestaan. Die behuizingen waren al slecht en na de gevechten in de herfst en winter 1944-1945

helemaal rijp voor de sloop, net zoals de woningen van de Dreugmakerij. Ze werden wel wat opgeknapt en nog tijdelijk bewoond, totdat de noodwoningen aan de Groenestraat klaar waren. De ouders van Buurman en die van zijn vrouw, de familie Verhoeven, kwamen na de oorlog naast elkaar te wonen in noodwoningen op Klein Baal.

Om de hulpverlening aan Haalderen te stimuleren werd door een krant de foto hiernaast in scene gezet. Daarop een hulpverleenster die dekens brengt bij Paulien Buurman-Verhoeven die iets verderop in de Groenestraat woonde. Op haar arm heeft zij haar zoon Henk. De andere kinderen zijn Truus, Annie, Geert en Jan Duijf, die vooraan in de Groenestraat woonden.

In het gezin van Buurman werd Martien gevolgd door Ria (1948), Stefan (1951) en Frans (1953). Bij de komst van de laatsten had het gezin inmiddels een nieuwe woning op de Domakker betrokken. De schuur bij die woning werd vergroot. Die werd door Frits als werkplaats gebruikt voor het timmerwerk dat hij er in de avonduren aan huis bij was gaan doen. Direct na de oorlog was hij daarmee begonnen. In die tijd was er volop werk. Veel meubels waren in de evacuatieperiode door het vocht aangetast en de lijmverbindingen van heel veel stoelen moesten vernieuwd worden. Hij repareerde ook kasten en ander meubilair. En als het winter werd, kon je zelfs je schaatsen bij hem laten slijpen.

Na de oorlog was Frits Buurman in Haalderen actief betrokken bij initiatieven ten behoeve van de jeugd, met name de Jongensklup. Uiteraard deed hij dat niet alleen. Namen van andere dorpsgenoten die hierbij betrokken waren, zijn Jan Verhagen, Wim Janssen, Harrie Klerckx en Nol Vonk. De Jongensklup verenigde vooral kinderen uit arbeidersgezinnen, in de leeftijdscategorie 8 tot 12 jaar. Activiteiten betroffen handvaardigheid en creatieve vorming zoals tekenen, boetseren en figuurzagen. Maar ook een tafeltennisvereniging en een damclub kwamen hieruit voort.

Op de schoolfoto in 1953. Vanaf links Fred, Harrie, Jan, Bep en Martien Buurman.

Bij de geboorte van het jongste gezinslid Alphons in 1959, was het gezin Buurman net verhuisd van Haalderen naar de Willem Jansenstraat in Bemmelen. Onderstaande foto is gemaakt kort na de verhuizing. Van links naar rechts zien we Harrie, Frans, Ria, Stefan, Jan en, gehurkt, Martien.

Veel verdriet was er in het gezin toen Harrie, in 1964 op weg naar zijn werk in Duitsland op 23-jarige leeftijd bij een auto-ongeluk om het leven kwam. Bij een interview voor 'De Krant' aan de vooravond van de viering van het 60-jarig huwelijksfeest kwam dit tragische gebeuren weer naar voren. "Dat is iets waar je nooit overheen komt".

Het was voor Frits Buurman niet altijd gemakkelijk om alle maatschappelijke activiteiten goed te combineren met een werkkring en de rol van vader in een groot gezin. Zijn vrouw had het er ook wel eens moeilijk mee. Maar ze wist ook 'dat het moest'. Zelf kwam ze, zoals hiervoor al aangegeven, ook uit een gezin van een steenfabrieksarbeider, eentje uit de Dreugmakerij. In dat gezin waren na het overlijden van de enige zoon aan de gevolgen van de Spaanse griep alleen nog dochters. En haar vader, Hendrik Verhoeven, had daarvan altijd gezegd: "Die zijn niet voor de steenfabriek". Dat voor elkaar krijgen, zal ook niet altijd gemakkelijk zijn geweest, maar het lukte hem wel.

Op deze foto van omstreeks 1930 staan twaalf kinderen uit de Dreugmakerij. Daaronder An Verhoeven en haar zussen. Uiterst links staat Bets. Achteraan rechts zien we An. Links van haar, eveneens achteraan, zien we Paulien. Vóór die beiden staat vooraan, met de handen gevouwen, Riek. Verder staan op deze foto Neeltje, Johannes en John Loonstra, Marie Reijnen, Door, Theo, Lies en Fien de Koning.

Na een leven van hard werken, ging Frits Buurman in 1976, met pensioen. Hij was toen 62 jaar oud. In verband met de last die hij had met zijn gewrichten was dat niet te vroeg. In 1986 verhuisde hij met zijn vrouw van de Willem Jansenstraat naar de flat op de Polsehof.

Op 2 juli 1999 vierde de familie het 60-jarig huwelijk van Frits en An Buurman.

Op 28 december 1999 overleed Frits Buurman en op oudjaarsdag werd hij begraven. Dat was op de laatste dag van een eeuw waarin heel veel verbeteringen tot stand werden gebracht in de leef- en werkomstandigheden van de inwoners van onze dorpen. Frits Buurman droeg daar zeker zijn steentje aan bij. Als actief vakbondslid in de ruim 70 jaar van zijn lidmaatschap, waarvan het merendeel bij de bouwvakarbeidersbond, in de 14 jaar als voorzitter van de Bemmelse afdeling van het NKV en in de 12 jaar waarin hij lid van de Bemmelse gemeenteraad was en in de woonruimteadviescommissie zat. En bij al die andere activiteiten waarbij hij betrokken was.

Met dank aan Jan Buurman.

Gerard Sommers

Historische kring Bemmeler in de steigers

Door onze verslaggever *De Gelderlander* 12-5-1989

BEMMEL - In Bemmeler staat een historische kring in de steigers. Half mei zullen zo'n twintig geïnteresseerden op initiatief van Eef Arns bij elkaar komen. Arns verwacht dat de historische kring dan zal worden opgericht. Hij is al een paar jaar bezig om zover te komen. „Ik erger me groen en geel aan alles wat wordt afgebroken. Over 25 jaar is Bemmeler onherkenbaar. Het gaat te hard en met de botte bijl.”

Twintig jaar terug is al eens eerder geprobeerd om een kring op te richten. Toen is dat niet gelukt. Arns verwacht nu meer succes te zullen hebben. „Ik heb de mensen allemaal opgebeld en persoonlijk gesproken. Ik denk dat we met 25 een leuke start maken.” Hij deed in Huissen en bij de onlangs opgerichte kring in Doornenburg ideeën op voor de organisatie.

Arns wil na de vergadering zo snel mogelijk naar buiten treden. „Op de eerste avond zullen we een

taakverdeling moeten maken. Niet alles kan door één man gebeuren. Daarna willen we mensen oproepen om lid te worden.”

Onder de mensen die Arns heeft betrokken bij zijn initiatief zitten er enkele die al jarenlang foto's en kaarten sparen. Enthousiast: „Die hebben al een documentatiecentrum in het klein.”

Vastleggen

De eerste taak van een historische kring in Bemmeler zou moeten zijn, vindt Arns, het vastleggen van wat er nog is. „We zouden de panden in het dorp die van historisch belang zijn onder moeten brengen in een boek. In de gemeentelijke structuurplannen kunnen we zien wat de gemeente op langere termijn wil gaan doen. Met het boek erbij weten we waarvan voorkomen moet worden dat het afgebroken wordt.”

Zoals de meeste zal ook de Bemmelerse kring zijn onderverdeeld in secties, die zich met deelgebieden als religie, heemkunde en archeologie gaan bezig houden. Of die er ook allemaal komen hangt van de mensen af. Arns: „We zien wel waarvoor belangstelling is.”

Een grote wens van hem is een eigen onderkomen voor de vereniging. „Een plek waar we de spullen kunnen bewaren en waar mensen kunnen komen kijken.”

Uut de ouwe deus

Historische kring 20 jaar!

'Historische kring Bemmeler steigers', zo schreef 'De Gelderlander' in mei 1989. Dat was 't eerste begin van de kring. 't Ging gebeuren.

Ik wit nog hoe dat toendertied was. Ik had hier of daar es laoten heuren da'k 't ok niet ins was mit wat d'r allemaol gebeurde in 't durp en wel zoiets as 'n kring in Bemmeler zou willen. Tot mien verrassing had Eef Arns dat in zien oren geknupt en wier ik die eerste keer al genooit. We hielen 'n vergadering mit 'n paar mins en de kring wier opgericht.

Al in september van dat eigeste jaar hielen we 'n avond vur bezoekers. D'r was meziek, 'n veurdracht en we hadden 'n grote foto van Harmonie UDI van vur de oorlog. De mins konden raoen wie d'r allemôl opstaon. Veul mins kwamen die avond kieken en wieren medeen lid van de kring. Van 'n clubke goedwillende mar nog niet veul wetende mins is de kring nou uutgegroeid nor zowat 500 leden.

D'r is van alles gebeurd in die jaoren. De kring begon mar gewoon bij iemand thuis mit vergaderen. Ok de stukken van de vergadering en andere zaken van de kring lagen gewoon bij iemand thuis. We kregen al rap de vroegere secretaarskamer in 'De Kinkelenburg' um mit ouwe kranten 'n knipselarchief op te zetten. Daar is ok de 'Ouwe deus' ontstaan. Lôtter kregen we op de zolder van 'Brugdiek' 'n plek um onze boeken en andere spullen te bewaoren.

Kranten knippen bleven we doen en vergaderen de je we nog gewoon bij iemand thuis. De grote wens van Eef, waar in 't kranteknipseel over geschreven wurd, is uutgekomen: al jaoren hebben we in 'De Kinkel' ons eigen onderkomen waar we kunnen vergaderen. We bewaoren daar ok heel veul spullen die in onze ogen de moeite van 't bewaoren wert zien. Iedereen kan daar kommen kieken en wie wat wil doen vur de kring is welkom.

Lôtter in dit jaar wil 't bestuur van de kring nog wat meer aandacht schinken aon 't 20-jaorig bestaon. D'r is al wat gaonde, mar wat 't is blief nog efkes verburgen.

En dan wat mien betreft: op nor de 25 jaar!

Maria Janssen

Kernafval aan de Lingewal

Het verdrag van Londen

We schrijven 1983. Bommel werd opgeschrikt door vreselijke toekomst-beelden. Wie het in zijn hoofd zou halen van Huissen naar Bommel te reizen en daarbij langs de Lingewal zou komen, meenden sommigen, zou dit wel eens niet kunnen overleven. Wat was er toch aan de hand? *Waar gewerkt wordt met radioactieve stoffen, ontstaat radioactief afval*, lezen we in een speciale uitgave voor de gemeenten in Nederland, getiteld 'Radioactief Afval Gedumpt...'. *Aangezien radioactieve stoffen schadelijk voor de mens en zijn milieu kunnen zijn, omdat ze 'straling' uitzenden, moet worden voorkomen, dat ons milieu door deze stoffen wordt vervuild.*

Radioactief afval, komende van ziekenhuizen en onderzoekscentra in de vorm van laboratoriumafval, van industrie en van kerncentrales werd onder toezicht van het Energie Centrum Nederland (ECN) deskundig behandeld en verpakt en jaarlijks in zee gedumpt. Reeds in 1972 werd in Londen mede door Nederland een verdrag ondertekend ter voorkoming van de verontreiniging van de zee door het storten van afval en vuil. Voor iedere storting moest een vergunning worden aangevraagd. Maar ieder jaar werd weer vergunning verleend, op grond van de kernenergiewet, om ongeveer 95% van de totale hoeveelheid radioactief afval uit ons land in de Atlantische Oceaan te dumpen (peiling 1979). We hebben het dan over ongeveer 2.000 ton. Het kernafval werd vermengd met cement of polyethyleen en in een stalen 200-litervat opgeslagen. Dat vat werd dan weer in een betonnen container van 1.000 liter geplaatst. Per jaar werden op die manier ongeveer 3.000 stuks 200-litervaten en 350 stuks 1.000-litervaten voor dumping in zee gereed gemaakt. Alleen hoog radioactief afval werd bij de kerncentrales opgeslagen.

Velsen

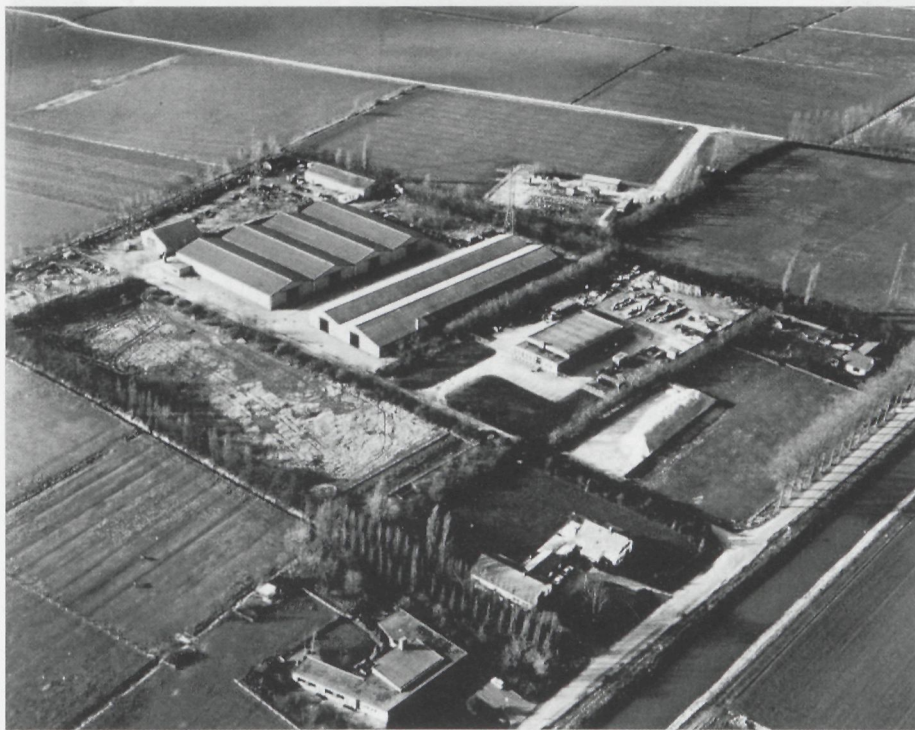
Minister Winsemius van milieubeheer had een groot probleem. Hij moest aan de vergunningen voor het dumpen van radioactief afval in zee een eind maken. Het afval moest op het land worden opgeslagen. Dat had als voordeel, dat je er altijd bij zou kunnen en dat dus regelmatig gecontroleerd kon worden, of er radioactiviteit uit de vaten zou lekken. Op de bodem van de oceaan of in lege zoutmijnen was daar geen kijk op. In Velsen-Noord kwam een stuk grond van 1 hectare van de Firma Stork te koop en de minister aarzelde niet om dat perceel voor f 3,8 miljoen te kopen met de bedoeling daar radioactief afval op te slaan. De protesten vanuit de bevolking waren echter hevig. Vrijwel heel Velsen stond op zijn kop, zodat de minister moest uitzien naar andere locaties.

Het begint er op te lijken, aldus De Volkskrant van 2 februari 1983, dat milieu-minister Winsemius over een hoge hoed beschikt waaruit hij naar believe

alternatieve locaties voor de opslag van kernafval kan toveren. Na Velsen probeerde de minister Heemskerk, Den Helder, Enkhuizen en Petten. Niemand wilde er aan meewerken. Maar Winsemius stond onder druk van de Tweede Kamer, waar dumping in zee absoluut werd afgewezen. Tot op heden, ging De Volkskrant verder, heeft goochelaar Winsemius niet meer dan illusies uit zijn hoge zijden getoverd.

Bemmel

Inmiddels had de minister echter zijn oog op onder meer Bemmel laten vallen. Standvast Beheer C.V. te Nijmegen, een bedrijf dat zorgde voor het beheer van geld van particulieren, hoofdzakelijk tandartsen, was eigenaar van een tweetal loodsen aan de Lingewal nummer 6. Standvast Beheer had die hallen reeds in 1971 aangekocht van de heer Herman van Olst, toen handelaar in dumpgoederen van het Amerikaanse leger in West-Duitsland. De hallen hadden een oppervlakte van 4500 en 3000 m². Deze loodsen stonden al drie jaar leeg en werden te koop of te huur aangeboden.

In het midden van de foto, tegen elkaar aan de twee loodsen, die bedoeld zijn. Vóór de loodsen zien we het bedrijf van Derksen Wegenbouw. Op de voorgrond de Lingewal. Op de achtergrond loopt de Heuvelsestraat. Foto: KLM Aerocarto 28 januari 1983.

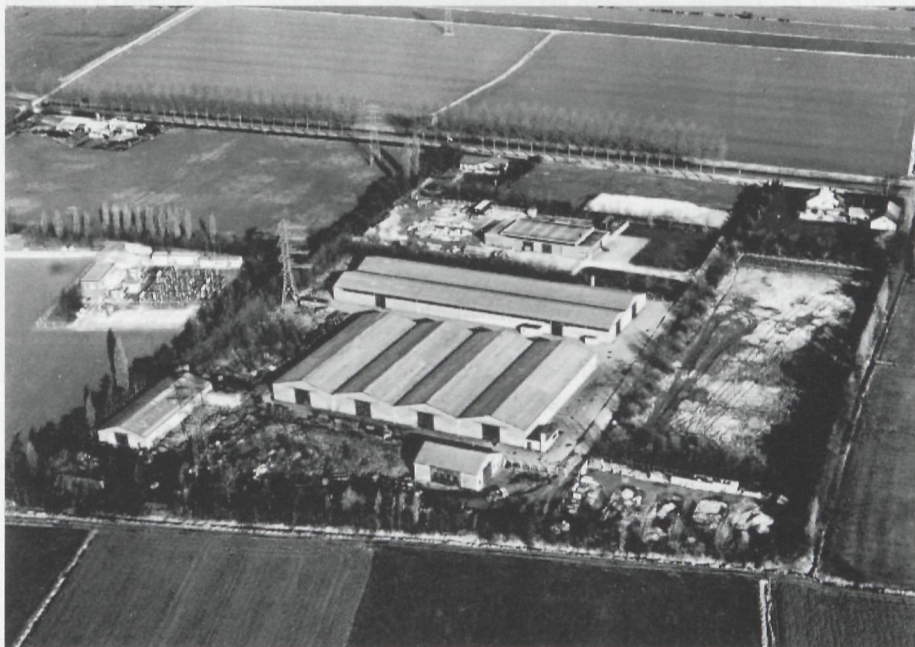
Er waren al enkele mogelijke kandidaten geweest: een meubelhandel, een supermarkt, een handel in gebruikte auto's en een vlooiemarkt. Maar telkens werd een vergunning door de gemeente Bemmelen afgewezen omdat zoiets niet in het bestemmingsplan paste. *Totdat*, schreef de Arnhemse Courant, *begin januari, in zijn woonplaats Monaco, misschien met een goed glas wijn in zijn hand, een van de eigenaren van de gebouwen op het lumineuze idee kwam om minister Winsemius persoonlijk te bellen om te vragen of het kernaafval in die onverkoopbare hallen terecht kon. Het gemeentebestuur van Bemmelen werd niet geïnformeerd.* Na onderzoek door deskundigen uit Den Haag bleken de hallen geschikt voor de opslag van kernaafval. Daarna werd commissaris van de koningin Geertsema gebeld. Het was intussen 20 januari 1983. Bemmelen wist nog steeds van niks.

Het was de bedoeling dat in de loodsen 900 vaten à 200 liter en 500 vaten à 1.000 liter laag- en middelradioactief afval uit laboratoria, ziekenhuizen (kleding, handschoenen, schoonmaakmateriaal) en de kerncentrales Dodewaard en Borssele zouden worden opgeslagen. De opslag zou geschieden in zogenaamde regelmatige aanvoer.

Op 25 januari 1983 werd de burgemeester telefonisch verzocht om die middag met één der wethouders voor een gesprek met gedeputeerde mr. J. Fokkens op het provinciehuis te verschijnen. Burgemeester Van Nispen tot Pannerden en wethouder Cor van Dalen gingen daar naar toe en kregen toen van commissaris Geertsema en gedeputeerde Fokkens te horen dat de locatie Lingewal in Bemmelen was uitgekozen voor opslag van radioactief afval. Tegelijkertijd werd bekend gemaakt dat de heren op 27 januari zouden worden geïnformeerd over het tijdstip waarop zij op het departement van VROM zouden worden ontboden voor een gesprek met de minister. Tot zolang mocht de zaak niet openbaar gemaakt worden.

Uiteindelijk vond dat gesprek plaats op 31 januari 1983. Met de burgemeester en de wethouder waren de gemeentesecretaris Berkelmans en het hoofd van de afdeling Algemene Zaken Jan Trimbos meegereisd. Op de heenweg ging de tocht nog langs Schiphol om daar de door de gemeente Bemmelen bestelde luchtfoto's van de betreffende loodsen aan de Lingewal op te halen. Stipt op tijd kwam het gezelschap aan op het ministerie. De minister was er nog niet, vertelde Cor van Dalen. Het gezelschap zat meer dan een uur op een paar oncomfortabele stoelen in de gang te wachten. Daarna werden ze naar een kamertje gebracht. Eindelijk kwam de minister. Iedereen moest opstaan en wachten tot Winsemius als eerste ging zitten. Een ambtenaar zei: "Vertel uw verhaal." De minister zei niets. Hij leek nauwelijks geïnteresseerd. Volgens van tevoren gemaakte afspraken voerde burgemeester Van Nispen het woord. Hij liet ook de luchtfoto's zien. Die moesten de minister overtuigen, dat het gebied ongeschikt was. Daarvan was Winsemius niet onder de indruk. Hij

vond de aangevoerde bezwaren schromelijk overdreven. De loodsen stonden, op enkele andere gebouwen na, in de vrije ruimte. Hij was wel anders gewend in de Randstad. De minister vond dat de gemeente Bemmel uiterlijk op 1 februari moest beslissen. Dus de volgende dag reeds! In ieder geval dezelfde week. Dat was echter veel te kort dag, omdat de gemeenteraad nog moest worden geïnformeerd. Daartoe werd een buitengewone openbare vergadering van de raad uitgeschreven voor maandag 7 februari.

Nogmaals de betreffende loodsen. Links het hoogspanningsdistributiestation. Op de achtergrond de Lingewal. Foto: KLM Aerocarto 28 januari 1983.

Intussen wilde de burgemeester weten, waarom Standvast Beheer de loodsen aan het ministerie had aangeboden. Een bestuurslid beantwoordde die vraag: *Voor hem als beheerder was maar één vraag belangrijk: hoe vonden ze een koper of huurder. Wat die in de hallen stopte kon niet onze zorg zijn. Al werden er atoomraketten opgeslagen: als wij onze hallen maar kunnen verhuren!* Na het gesprek in Den Haag zei wethouder Van Dalen in de Arnhemse Courant: *Bemmel heeft drie dagen de tijd gehad om na te denken. Dat was te kort om voldoende zakelijke tegenargumenten te verzamelen.*

Bezwaren

Burgemeester Van Nispen had geen goed woord over voor de gevolgde procedure. Over de zaak zelf was hij ook helemaal niet te spreken. NRC

Handelsblad schreef: *Bemmel, dat 15.000 zielen telt, is een bij uitstek agrarische gemeente met een sterke nadruk op fruit- en bloementeel. Van Nispen noemt dit gebied in de Over-Betuwe zelfs de 'fruitmand van West-Europa' en daarin past volgens hem geen opslag van radioactief materiaal. Het terrein waarop de loodsen staan, grenst bovendien aan een hoogspanningsdistributiestation en vlakbij ligt drie miljoen liter drinkwater voor de hele streek opgeslagen. Binnen een straal van 500 meter wonen trouwens tien gezinnen en die wil hij, naar zijn zeggen, 'niet voor het blok zetten'. Hij heeft dat verhaal ook tegenover de minister afgestoken, maar die vond de argumentatie niet afdoende. (...) Wat de burgemeester in het bijzonder hindert, is dat hier van de normale -voorzichtige- benadering van het afvalvraagstuk wordt afgeweken, terwijl het juist zo'n gevoelige kwestie betreft. 'Voor onschadelijk huisvuil,' betoogt hij, 'wordt een compleet provinciaal afvalstoffenplan ontworpen met een centrale stortplaats tussen Nijmegen en Beuningen. De hele procedure neemt acht jaar in beslag, acht jaar voor onschuldig spul, en hier, in het geval van kernmateriaal, zou de zaak in enkele weken bekeken zijn. Dat is natuurlijk de dwaasheid gekroond.'*

Naar aanleiding van de berichten in de diverse kranten en op radio en televisie kwamen ook burgers en bedrijven in het geweer. Zij dienden bezwaarschriften in. We komen de volgende argumenten tegen: Binnen 10 meter van de bewuste loodsen woont een jong gezin met 3 jonge kinderen. Binnen 100 meter wonen 4 gezinnen en werken ongeveer 60 mensen in aanliggende bedrijven. Binnen 500 meter wonen 15 gezinnen en werken ongeveer 100 mensen. Binnen 500 meter ligt ook het toekomstige industrieterrein Bemmel-Huissen. Dichtbij liggen grote bevolkingscentra, zoals De Laar, uitbreiding van Rijkerswoerd, uitbreiding van Bemmel en Huissen. Het gebied geldt als het hart van de tuinbouw, bloemencultuur en veeteelt. Een reinwaterkelder met 3 miljoen liter water, de nabijheid van de Linge en het verdeelstation voor de hoogspanning maken het gebied sabotagegevoelig. Men is bang voor waardevermindering van de bedrijfspanden en van huizen. Langs de Linge wordt recreatief gefietst en gewandeld en in het riviertje wordt veel gevist. Er zijn al zoveel aanslagen op het Bemmelse milieu gepleegd: vervoer van allerlei stoffen over de rivieren, luchtvervuiling vanaf de twee steden, een netwerk van autosnelwegen. Het grondwaterpeil zit ter plaatse slechts twee decimeter onder de oppervlakte.

Bezwaarmakers waren: buurtbewoners van de Lingewal (A.J. Verweijen, E.J. Heijting, J.H.M. Berendsen, T. van Berge Henegouwen, J.T. van Berge Henegouwen en H. Derksen), Firma Derksen B.V. Wegenbouw, de familie H. Derksen, Lingewal 8, Streekgroep Over-Betuwe A.B.T.B., Firma Gebr. Buurman, Heuvelsestraat 4a, H.J. Vermeulen, Heuvelsestraat 14, de familie Berends, Heuvelsestraat 19, mevrouw A. Loozekoot, Heuvelsestraat 9, de familie J. Tilleman, Heuvelsestraat 11, de familie H. Knorth, De Vergert 6, de

familie T. Terstegen, Karstraat 55, J. van Merwijk, Ds. Israëlstraat 17, T. van Haaren, Poeldrik 85, de Anti-Kernenergie Beweging Bemmelse, J.Th. Janssen, Huissen, en J. Willems, Vossenhol 55, Stichting Peuterspeelzaal Bemmelse, de Dorpsraad Haalderen, Waterleiding Maatschappij Gelderland, de Vereniging Dorpsbelangen Angeren, G.J. Bouquet uit Amsterdam, de Scholen van de Donatusstichting, de A.B.T.B. afdeling Bemmelse-Haalderen en het gemeentebestuur van Huissen. Die bezwaren kwamen bij de gemeente Bemmelse binnen rond 3, 4 en 5 februari 1983 en enkele nog na de raadsvergadering.

Ekkesmarduk

Dit was een vrij grote groep jonge mensen, die zich bezig hielden met het organiseren van allerlei activiteiten voor jongeren in alle lagen van de Bemmelse bevolking. Ekkesmarduk was ontstaan in de tweede helft van de zeventiger jaren. Oorspronkelijk was het begonnen met een soos, uitgaande van de katholieke kerk, die gehouden werd in een houten loods op 'De Klappenburg'. De soos ging over in het Vormingswerk Jonge Volwassenen (V.J.V.) Toen de loods op de Klappenburg moest wijken voor nieuwbouw, werd verhuisd naar de Dorpsstraat. Daar kwam men in het huis van de Firma Verweijen, dat later werd afgebroken en dat stond op de plaats waar nu 'De Marskramer' is gevestigd. In dat huis, dat tijdelijk bewoond werd door Ad Rijcken, kwam een ruime kamer beschikbaar voor het V.J.V., later 'Ekkesmarduk'. Uiteindelijk kwam uit deze groep de culturele club 'Top' voort.

Erny van Wezel (links) en Sietske Erken demonstreren. De wekkers op de voorgrond geven aan, dat het nog maar kort-dag is. Foto Leo Erken.

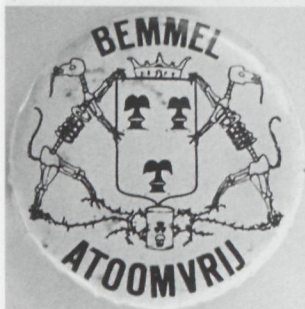
Onmiddellijk nadat de kranten de eerste berichten over opslag van radioactief afval publiceerden, sloeg de club alarm. De leden voelden meteen aan, dat er een groot probleem was ontstaan en velen meenden, dat elk vat nucleair afval er één teveel was. De actiebereidheid was groot. Er werd van alles ontworpen. Het 'Nijmeegs Krakerscollectief' stelde haar drukkerij volledig ter beschikking. Daarnaast had het bestuur f 250 beschikbaar. Er werden pamfletten gedrukt. Joep van Merwijk tekende een poster met daarop het wapen van de gemeente Bemmelen, geflankeerd door de geraamtes van twee windhonden.

Tekening gemaakt door Joep van Merwijk.

Op basis van dezelfde tekening werden ook buttons gemaakt. En er waren de landelijke buttons met daarop een gestileerd zonnetje met de tekst 'Atoom-energie? Nee bedankt'. Stencils werden gedrukt met teksten als 'verkeerd idee' en 'kernafval, weg er mee'. Dit alles werd op de Ekkesmarduk-avonden uitgedeeld en in de cafés. Men ging er zelfs mee langs de deur. Ook werd een artikel in het huis-aan-huisblad 'Contact' geschreven. Al die activiteiten vonden plaats vanuit de ruimte in het pand van Verweijen. Daar lag van alles opgeslagen. Leo Erken had ooit een keer op een fancy fair een koperen schenkan gewonnen. De opening werd afgeplakt met een stuk karton, waarin een gleuf was aangebracht, zodat de kan als collectebus kon worden gebruikt

voor de te maken onkosten. Er werden handtekeningen verzameld, maar die zijn nooit bij de gemeente aangeboden. Toen werd er ingebroken. De dieven namen van alles mee, folders, buttons en ook andere spullen. Ze scheurden de provisorische deksel van de kan er af en namen al het geld mee.

Ekkesmarduk deed aangifte bij de politie, maar het geld en de rest was weg en bleef weg. In een gesprek met Leo Erken, bij de voorbereiding van dit artikel, kwam nog wel de schenkan tevoorschijn met nog de losgescheurde deksel er bij. Natuurlijk was een foto zo gemaakt.

Hoogtepunt van de acties was wel een protestmars, die eigenlijk alleen door mond-op-mond reclame gepropageerd werd. Er kwam veel meer respons dan men verwachtte. Zo'n 300 mensen liepen mee. Er waren grote spandoeken vervaardigd, waardoor het een bonte stoet werd. Start was op het Meestersplein, het toenmalige kermisterrein. Daarna voerde de tocht langs het gemeentehuis en door de Karstraat langs de Lingewal en via De Heuvel en De Plak weer terug. In hoeverre de politiek zich daardoor heeft laten beïnvloeden was niet duidelijk. Het onderstreepte wel de bezorgdheid van de Bemmelse bevolking.

Buitengewone openbare raadsvergadering

Deze raadsvergadering werd gehouden op maandag 7 februari 1983 in 'De Kinkelenburg'. Een compleet mediacircus was neergestreken in Bommel en de publieke tribune kon alle belangstellenden nauwelijks bergen.

Drukte op de publieke tribune. De pers zat aan tafels in de raadszaal. Foto Leo Erken.

Er stond maar één onderwerp op de agenda: *het verzoek van de minister van Volkshuisvesting, Ruimtelijke Ordening en Milieubeheer om medewerking te verlenen aan de realisatie van interimopslag van radioactief afval in het loodsencomplex aan de Lingewal te Bemmelen*. De raad kreeg de uitnodiging voor de vergadering op 2 februari. Het preadvies van het college van burgemeester en wethouders werd op 3 februari bij de raadsleden bezorgd. Daarin werd de gehele gang van zaken met zowel de provincie als de minister uit de doeken gedaan en een aantal bezwaren naar voren gebracht. Deze kwamen vrijwel geheel overeen met de bezwaren vanuit de burgerij. Omdat de loodsen groter waren dan nodig, was daarenboven de vrees gerechtvaardigd, dat er meer ruimte was dan er gedurende tien jaar voor opslag nodig zou zijn, zodat de tijd van tien jaar wellicht zou worden overschreden. Eerlijkheidshalve schrijft het college in het preadvies, dat uit aan de gemeente verstrekte gegevens blijkt dat *ook bij het meest onwaarschijnlijk ernstige ongeval de stralingsbelasting voor omwonenden beneden de toelaatbaar geachte waarden blijft*. Ondanks dat is het advies: afwijzen.

De Partij van de Arbeid verwoordde de gevoelens van de gehele raad door in een motie de volgende punten naar voren te brengen: dumping van radioactief afval in zee is onaanvaardbaar; opslag op het land zal in vrijwel alle gemeenten stuiten op planologische, milieutechnische en emotionele bezwaren; interimopslag dient bij voorkeur te gebeuren in de onmiddellijke nabijheid van de producerende en verwerkende instelling. Deze motie werd unaniem aangenomen. Gezien alle bezwaren, die door de burgers waren ingebracht en die in het preadvies van het college waren aangegeven, besloot de gemeenteraad *aan het verzoek van de minister van Volkshuisvesting, Ruimtelijke Ordening en Milieubeheer, voornoemd, met betrekking tot de interimopslag van radioactief afval in het loodsencomplex aan de Lingewal 6 te Bemmelen, geen gevolg te geven*. Dit antwoord werd op 8 februari per telex en op 10 februari per brief naar het ministerie gestuurd.

Sisser

Uiteindelijk dreigden de directies van de Nederlandse kerncentrales het radioactief afval uit de centrales op eigen terrein op te slaan. Pas als de minister met garanties over de brug zou komen betreffende financiële deelname in de 'Centrale Organisatie voor Radioactief Afval B.V. (Covra), waren ze bereid de zorg voor het afval aan haar over te laten. Dat moest dan allemaal nog maar eens goed worden uitgezocht en dat duurde heel lang. Uiteindelijk werd voor een andere oplossing gekozen. In ieder geval liep de hele affaire voor Bemmelen met een sisser af.

Met dank aan Cor van Dalen, Leo en Sietske Erken, Joop Geurtz en Jan Meurs.

Joop Verburg

Veel belangstelling voor lezing Brood voor stenen

Dat de geschiedenis van de steenfabricage bij de inwoners van onze streek erg leeft, is ons als bestuur van de Historische Kring Bemmels wel bekend. Het was al gebleken bij de geslaagde lezing 'Onder de rook van veldovens' van Dr. Ben Janssen, die we op 25 maart 1998 organiseerden. Ook de excursie naar steenfabriek Rodruza De Zandberg in Gendt op 31 maart 2007 trok het maximale aantal deelnemers en leverde enthousiaste reacties op. Daarom was de aankondiging van het verschijnen van zijn nieuwe boek 'Twee eeuwen Gelderse bakstenen' voor het bestuur een mooie aanleiding om de heer Janssen na ruim 10 jaar nog eens uit te nodigen voor een lezing. Vijf dagen na de presentatie van dit boek op 20 november bleek dat een schot in de roos. De grote zaal van 'De Kinkel' was op dinsdag 25 november met circa 90 bezoekers bomvol. Men genoot van een prima lezing. Onder de aanwezigen bleken er veel waarvan de ouders, grootouders, etc. soms hun hele leven op diverse steenfabrieken overal in onze streek hadden gewerkt.

De heer Janssen is historicus en heeft een groot aantal publicaties op zijn naam staan, waaronder diverse over de steenfabricage. Ruim 70 jaar geleden werd hij geboren in een Spijks steenfabrieksarbeidersgezin. Zijn verhaal is niet alleen deskundig maar ook authentiek. Dat bleek op diverse momenten tijdens zijn lezing. Bijvoorbeeld toen hij de fouten in de schoolplaat aantoonde. Of wees op het hoogteverschil tussen de arbeiderswoningen en de steenfabrieken in de altijd door hoog water bedreigde uiterwaarden. En toen hij vertelde over de gedeelde sanitaire voorzieningen. Of met een foto het contrast toonde tussen het schoeisel van de arbeiders en de bontmantel van de dochter van de steenfabrikant die er werd rondgeleid. De zware arbeidsomstandigheden en de troosteloze leefomstandigheden van het steenovensvolk kwamen nadrukkelijk aan de orde. Een van de zinnen, over bijvoorbeeld de kinderarbeid, die bleef hangen: *Wie sterk genoeg is, is ook oud genoeg!* Het verhaal bevatte voor de toehoorders, gezien de reacties uit de zaal, veel herkenningpunten. En er kon nog regelmatig gelachen worden ook.

Na afloop resteerde een gevoel van ontzag voor wat de mannen, vrouwen en kinderen van het steenovensvolk -de ouders en grootouders van menigeen van ons- op de fabrieken hebben doorgemaakt. En van respect voor een inleider die dat opnieuw bij ons teweeg bracht.

Gerard Sommers

Thuiskomst na de bevrijding

Wat we aantreffen

Hoewel de oorlogshandelingen in de Betuwe begin april 1945 waren afgelopen, betekende dat nog niet dat we zo maar naar Bemmelen, naar huis, terug konden. Het gebied, waar zwaar gevochten was, lag nog vol met allerlei gevaarlijke spullen: mijnen, munitie, onontploffte granaten en wapenresten. Mijn broer Rinus en ik -Jan Minkhorst- zaten in Lent op het manneneiland in de woning van zaadhandelaar Evers aan de Steltsestraat. De heer Evers was te oud om op het manneneiland te mogen blijven en had dus met zijn gezin moeten evacueren. Mijn broer Gerard was in Terschuur terecht gekomen (zie het Kringblad september 2006). Vader en moeder waren met mijn jongste broer Giel in Helvoirt in Brabant ondergebracht en Gerrit, die eerst op het manneneiland bij ons had willen blijven, maar nog geen achttien was, had zich aangesloten bij Joel en Wim Gerritsen en zat met hen in Geraardsbergen in België. Eindelijk kregen Rinus en ik een pasje van het Militair Gezag om het gebied, waar ons huis stond, in te mogen. Dat mocht alleen van 's morgens 8 uur tot 's avonds 8 uur. Dan moesten we terug zijn. In het klooster in Lent kregen we van de nonnen 's avonds een warme maaltijd. Heerlijk!

Op 24 april kwamen we voor het eerst 'thuis'. Het huis stond er nog. We moesten ons wel een weg banen door het hoog opgegroeide onkruid, voordat we bij een ingetrapte deur konden komen en de troep binnen konden bekijken. Er was geen ruit meer heel aan het huis. Daar moest eerst wat aan gedaan worden. Er lagen nog wat eenruiters, waarvan het glas nog heel was en die spijkerden we zo goed mogelijk, met de houten rand er nog omheen, voor de raamkozijnen. Zo hielden we binnen wat licht. Verder werd de zaak zoveel mogelijk met planken dichtgetimmerd.

De meeste deuren zaten er nog in, hoewel ze zwaar beschadigd waren. Van de dakpannen waren er verscheidene kapot en natuurlijk waren er nauwelijks reservepannen. We probeerden stukken dak te bedekken met kleden en matten, die bij regen zo lek als een mandje bleken. Achter het huis stond een vierroedige hooiberg met een beetje hooi er in. Die was nog helemaal intact. We vonden het onbegrijpelijk, dat die niet was afgebrand. We gingen aan het werk. Je wist bij zoveel rommel niet, waar je het eerst en waar je het laatst aan beginnen moest. Het was maar goed, dat er geen kinderen bij waren. Maar we waren boerenzoons genoeg om vrij gauw een stuk grond om te spitten en er aardappels in te poten.

Na een goede week kregen we verlof om ook 's nachts in Bemmelen te blijven. Voorlopig sliepen we op de opkamer boven de kelder. Dekens hadden we niet. Ook op het manneneiland waren die er nauwelijks en wat er was, was

van slechte kwaliteit. We sliepen onder onze jassen. Rinus kookte voor ons beiden en dat kon hij uitstekend. Er stond nog een oude kachel in huis en overal lag afvalhout, zodat stoken geen probleem was.

Deze foto werd gemaakt, toen we weer een beetje op orde waren. Achter het huis staat nog de oude schuur met een stukje van de loods en daarachter de hooiberg. Op de foto staan Gerard, ik, een dienstkameraad van Rinus en Rinus met hond.

De anderen komen thuis

Eind mei kwamen vader en moeder met de jonge Giel uit Helvoirt in Brabant terug. Van hun gastfamilie hadden ze vooral kleren en een hoeveelheid meubels meegekregen. Daar zal de buurt in Helvoirt wel aan meegewerkt hebben. We zijn die mensen daar nog dankbaar voor. Met een vrachtwagen van de firma Philipsen uit Valburg werden ze naar Bemmelen gebracht. Er waren nog twee mensen meegekomen uit Brabant: een vrijgezelle broer van moeder, oom Gerrit, en Geert Rijcken uit Bemmelen. Die bleven voorlopig bij ons inwonen. We sliepen op oude slaapplekken in bedsteden, op de opkamer, op de bank en waar het maar uitkwam.

In de loop van juni kwam onze broer Gerrit met een groep evacués terug uit België. Alleen Gerard zat nog op zijn evacuatieadres in Terschuur. Hij zou pas in 1946 terug komen. Moeder nam het koken over van Rinus en vader begon weer een boerenbedrijf op te zetten. Iedereen hielp naar beste kunnen mee.

Een eerste opbouw van het bedrijf

Vrijwel direct na de oorlog werd het 'Landbouwherstel' ingesteld om boerenbedrijven, die veel te lijden gehad hadden van oorlogshandelingen, weer op gang te helpen. Aan de Stationsstraat in Elst, ondergebracht in barakken, bevond zich het regiokantoor. Het bureau zorgde hoofdzakelijk voor vee en veevoer. Dat laatste bestond uit suikerbieten en het loof er van. Aan iets anders was nauwelijks te komen, omdat er in het voorjaar van 1945 niets

verbouwd was. Afhankelijk van de hoeveelheid vee, die een boer bezat voordat de vijandelijkheden begonnen waren, kreeg hij koeien en ander vee toegewezen. Zo kregen ook wij ons aandeel. Daar was een paard bij dat uit Canada afkomstig was. Een en ander werd in Bemmeler geregeld door de plaatselijk bureauhouder Piet Schouten, de opvolger van Thedoor Sloot. In onze wei liepen nog een eigen pink en koe. Waar en hoe die overwinterd hadden, weet ik niet. Een deel van het vee was geëvacueerd naar Brabant. Het gros was echter door de beide oorlogvoerende partijen afgeschoten.

We kregen ook een 'Betuweboekje'. Daarmee kon je meubels en kleren halen, voornamelijk bij de winkel van Jan Stoffels. Zo werd alles weer leefbaar.

Ons huis aan de Molenwei te Bemmeler.

Grote (buiten)schoonmaak

Tussen ons bedrijf en Chris Meurs, de molenaar aan de dijk, lag een flink stuk weiland. Daar moest het veel te hoge gras gemaaid worden, voordat de koeien er in konden. Dat was best een probleem, want er lag nog allerhande oorlogstuig in de wei, onzichtbaar door het hoge gras. Bij Meurs was door munitie een oude schuur ontploft en daardoor waren we best wel wat bang geworden. We hadden een maaimachine (getrokken door paarden), maar die durfden we niet te gebruiken en dus hebben Rinus en ik de hele wei met de zeis gemaaid. Overal vonden we granaten. Die brachten we met een kruiwagen naar een greppel, waar we ze inlegden. Al doende werd je natuurlijk steeds roekelozer, zodat de gevonden munitie op het laatst zo maar vanuit de kruiwagen op de hoop in de greppel werd gekiept. Nu achteraf vraag je je wel eens af, hoe je het allemaal hebt kunnen overleven. Je dacht daar toen niet bij na. Maar het ging allemaal goed. We haalden flink wat hooi binnen en er was weer een wei voor de beesten. De munitie werd later door

de Explosieven Opruimingsdienst van het Nederlandse leger opgehaald en waar die het naar toe brachten, vertelden ze mij niet.

Op een dag verschenen er twee geallieerde soldaten met een paar vreselijk vieze uniformen. Ze vroegen of moeder die voor hen wassen wilde. Dat deed ze. Dat was best een karwei, zo zonder wasmachine. Als dank brachten de militairen voor moeder een vrijwel nieuwe fiets mee. Maar zij veronderstelde terecht, dat het een gestolen fiets was en ze accepteerde hem niet....

Ons hele gezin kort na de oorlog. Staand vanaf links: Gerard, Giel, en ik. Zittend: Rinus, vader (Antoon), moeder (Maria) en Gerrit. De foto werd gemaakt ter gelegenheid van het 30-jarig huwelijk van vader en moeder in 1947. Helaas overleed moeder al twee jaar later, in 1949. Vader overleed in 1965.

Tenslotte

In 1946 moest Rinus in militaire dienst en tijdens een verlofweekend bezocht hij -in militair uniform- Gerard in Terschuur, kort voordat die weer naar huis kwam. Ondertussen mocht aannemer Louis van 't Hullenaar op kosten van de Wederopbouw de boerderij weer helemaal in orde maken. Zo konden we weer normaal wonen en met ons allen een nieuw bestaan op gaan bouwen, dankbaar dat we er allemaal nog waren.

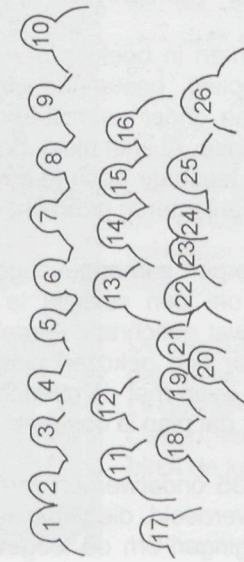
Met dank aan mijn broer Rinus.

Jan Minkhorst

Geslaagd voor het V.O.C. examen bij King Shirts

De tekst achterop de hier geplaatste foto luidt: *De meisjes op deze foto slaagden voor het V.O.C. examen bij King Shirts Ateliers, op de Klappenburg, Bommel.* Eén van de meisjes op de foto is ons lid mevrouw Nellie Rasing-Arts. Zij schat dat de foto in 1968 is gemaakt. De afkorting V.O.C. staat voor Vak-Opleiding Confectie. Nellie Arts kwam in 1966 bij King Shirts terecht. De eerste twee jaren moest ze nog, eerst 2 dagen en later 1 dag in de week, in Nijmegen naar school. De andere dagen werkte ze in het bedrijf aan de Klappenburgstraat in Bommel. Daar volgde ze de vakopleiding. Stap voor stap leerde je daar de vereiste vaardigheden, te beginnen met de machine onder controle te krijgen. Nellie werkte 13 jaar bij King Shirts. Er moest vaak hard gewerkt worden. Maar ze deed het altijd met veel plezier, met veel collega's van ongeveer dezelfde leeftijd.

Op de foto zien we meisjes uit Bommel en Haalderen, maar ook uit Gendt, Huissen en uit Doornenburg, waar ook een atelier van King Shirts was. Het zijn: 1. Mientje Klaassen, 2. Ria van Heumen, 3. Ans van Bon, 4. Emilie Buurman, 5. Juffrouw Emmen, instructrice, 6. Nellie Arts, 7. Nellie Verheijen, 8. José Mom, 9. Ineke Derksen, 10. Ans Schaeffer, 11. Tonnie Gerdens, 12. Gerda Wiltink, 13. Mevrouw Jansen, instructrice, 14. Betty Peelen, 15. Diny Koeleveld, 16. Ria van Swaaij, 17. Ans Wiltink, 18. Cynthia Neijenhuis, 19. Ria van Gelder, 20. Ans Willemsen, 21. Wilma Wissing, 22. Margriet van Bon, 23. Gerrie Kummeling, 24. Gerrie Rutjes, 25. Ine Janssen en 26. Els Vonk.

King Shirts in Bommel bood in de hoogtijdagen werk aan ongeveer 100 personeelsleden. Over dit atelier en hoe het was om er te werken is veel meer te schrijven dan in het korte bestek van deze rubriek mogelijk is. We zijn inmiddels bezig materiaal te verzamelen voor een meer uitgebreid artikel over dit onderwerp.

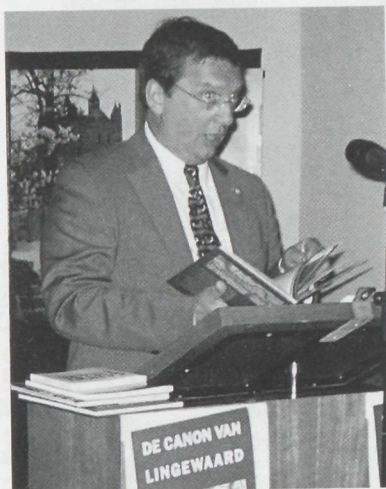
Met dank aan Jacques Janssen die ons deze prachtige foto leverde en aan Nellie Rasing die ons hielp met de namen en de tekst.

Gerard Sommers

Strijd rond canon bindt Lingewaard

Op 14 maart 2009 is De Canon van Lingewaard verschenen. In aanwezigheid van een geïnteresseerd publiek werd het eerste exemplaar door de voorzitter van Stichting Streekmuseum Lingewaard Pierre Cuypers aangeboden aan wethouder Bud Joosten van de gemeente Lingewaard. Aan deze feestelijke gebeurtenis is uiteraard een hoop werk vooraf gegaan.

Na een oproep van Stichting Streekmuseum aan de historische kringen om mee te gaan werken aan een canon voor de gemeente ging de bal rollen. Bij onze kring werd besloten om een aantal leden te vragen zich hiermee te belasten. Zo ontstond een werkgroepje dat eerst de opdracht had om de relevante historische onderwerpen in het eigen werkgebied te inventariseren. Later kreeg de werkgroep de opdracht een lijst met 150 onderwerpen, aangeleverd door Stichting Streekmuseum, samen te voegen tot 75 onderwerpen. Daarna kreeg het publiek de kans om een top 10 uit de geselecteerde 75 onderwerpen te kiezen.

Pierre Cuypers bij de presentatie.

Om de onderwerpen uit te werken in boekvorm werd vervolgens een werkannex redactiegroep samengesteld, bestaande uit vertegenwoordigers van alle betrokken historische kringen onder voorzitterschap van Pierre Cuypers. Maria Loonen werd hoofdredactrice. Al snel bleek dat het aantal van 75 onderwerpen te groot was om in een leesbaar boek te bundelen. Na veel overleg is het aantal op een zorgvuldige manier terug gebracht naar 35 onderwerpen.

Waar mogelijk werden onderwerpen samengevoegd. Maar uiteindelijk dwong de beperking van het aantal om een selectie te maken van echte kernonderwerpen. Er moest nogal wat geschrapt worden, wat betekende dat alle kringen wel enkele van de door hen gekozen plaatselijke thema's moesten prijsgeven. In die fase is nog even met de gedachte gespeeld om maar per kern een canon te maken, maar dat plan is ook weer snel van tafel gegaan.

Nadat in onderling overleg de 35 onderwerpen waren bepaald, werden deze over de deelnemende kringen verdeeld, die vervolgens op hun beurt met hun eigen werkgroep aan de slag gingen om de toegewezen onderwerpen uit te

werken en er illustraties bij te zoeken. De onderwerpen werden verdeeld in een inleiding, een hoofdonderwerp en een slot.

De beschrijving moest beperkt zijn tot 400 woorden. Dit was geen geringe opdracht, zoals Pierre Cuypers verwoordde bij de uitreiking van het eerste exemplaar: "Zet een aantal historici aan het werk, dan krijg je al snel 4.000 woorden en heel veel details". Maar onder strakke leiding van Maria Loonen is dat niet uit de hand gelopen. Na het kiezen van de vorm van het boek en de kleuren van de tekst en de achtergrond, groeide bij iedereen steeds meer de motivatie om het project De Canon van Lingewaard te doen slagen.

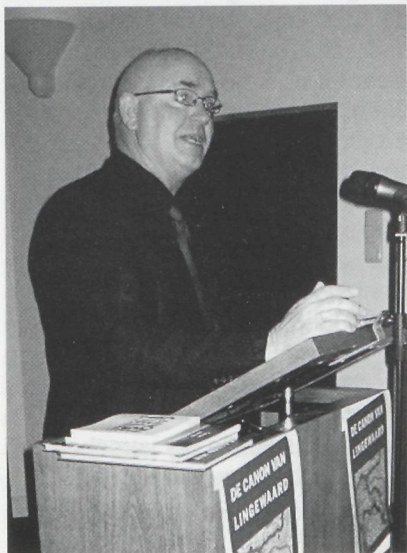
DE CANON VAN LINGEWAARD

In januari 2009 waren alle teksten en illustraties door de kringen aangeleverd en kon het boek zover worden samengesteld dat er een proefdruk gemaakt kon worden. Het resultaat was boven verwachting en al snel kon de drukker met het drukken van een oplage van 5.000 stuks beginnen, zodat op 14 maart het eerste exemplaar kon worden uitgereikt. De recensies in 'De Gelderlander'

en de huis-aan-huisbladen waren dan ook zeer positief. Het werd als een goed leesbaar boek beschouwd, dat voor iedere nieuwkomer in de gemeente Lingewaard in enkele oogopslagen bijvoorbeeld laat zien hoeveel strijd hier door de eeuwen heen is gestreden, hoe de kerken zich ontwikkelden en welke middelen van bestaan er hier kwamen en vaak ook weer gingen.

De wethouder was dan ook van mening dat ieder schoolkind en nieuwkomer in Lingewaard in het bezit moet zijn van De Canon van Lingewaard. De canon verbindt de kernen binnen de gemeente.

Wethouder Joosten aan het woord.

Het samen werken aan de canon is ook de verschillende historische kringen goed bevallen, wat zeker ook weer positief zal doorwerken op de onderlinge samenwerking in de toekomst.

Rest nog te vermelden dat de gemeente Lingewaard, de Rabobank en het Prins Bernard Cultuurfonds het met hun financiële bijdrage mogelijk hebben gemaakt om dit boek voor een redelijk prijs aan te bieden aan de inwoners van Lingewaard. De Canon van Lingewaard is te verkrijgen in de boekhandels en Brunawinkels in Lingewaard voor € 8,50.

De leden van de historische kringen hebben een kortingsbon gekregen, waardoor zij het boek voor € 7,50 kunnen aanschaffen bij hun kring. Voor onze kring is dat op dinsdag in de kringhuisvesting bij 'De Kinkel' van 10.00-12.00 uur of, op de eerste dinsdag van de maand, van 20.00-22.00 uur. Mochten die tijden niet schikken, dan kunt u ook terecht op mijn thuisadres Brouwerslaan 13 in Bemmelen. Graag wens ik u veel leesplezier in De Canon van Lingewaard.

Gijs Bouwman

Aanwinsten

Veel boeken deze keer onder de aanwinsten. Daaronder het Woordenboek Gelderse Dialecten deel Rivierengebied; Sporen ter gelegenheid van Monumentendag 2008; Het Manneneiland; De Betuwe; twee exemplaren van 'De Doornenburg'; Hedendaagse Historie of Tegenwoordige Staat van Alle Volkeren, 13^e deel, Gelderland uit 1741; de 15-delige serie Algemene Geschiedenis der Nederlanden uitgegeven door Unieboek Bussum in 1980; enkele tientallen boeken voornamelijk betreffende het leren lezen vanaf 1930; 23 boekjes uit de serie Uitgelezen, verschenen bij de Gelderlander Pers; en een exemplaar van De Canon van Lingewaard.

Verder een doos met archeologische vondsten van De Plak, foto's van gidsen om in te scannen en bidprentjes, diverse foto's, bouwtekeningen van onder meer 'De Kinkel', 12 kalenders van de Historische Kring Bemmelen, 2 Huissense kalenders, de feestgids verschenen bij gelegenheid van het Jeugdweekend te Bemmelen in 1948, een exemplaar van de folder Sport, spel en ontspanning in Bemmelen, een map met krantenknipsels over Bemmelen, en om in te scannen nog een krantenknipsel over de opening van de Donatusschool met 2 foto's van die opening, alsmede een exemplaar van de Gids voor Bemmelen en Ressen en om te behouden een exemplaar van de publicatie die verscheen bij de nationale kartraces toen die in Bemmelen werden gehouden.

De spullen zijn zoals gebruikelijk weer in dank aanvaard.

Het bestuur

Oud archiefmateriaal

Het jaar 1947 stond nog voor een deel in het teken van de Tweede Wereldoorlog. Voor uitkering aan en verzorging van oorlogsslachtoffers werd in totaal f 43.678,53 uitgegeven. Een flink bedrag in die tijd, maar ook weer niet zoveel als je het relateert aan het totaal van 7.939 inwoners per 1 januari 1947. Overigens kwam de later dat jaar gehouden 12^e algemene volkstelling uit op 7.900 inwoners. Een belangrijk persoon in het kader van hulpverlening aan oorlogsslachtoffers was sociaal werkster mejuffrouw M.C. Hendriks. Ook was er een 'Noodwet Ouderdomsvoorziening'. *Voor deze uitkering, schreef de gemeente, komen alleen in aanmerking degenen die 65 jaar of ouder zijn. Gehuwde vrouwen komen niet in aanmerking, ook al is de man jonger dan 65 jaar. Weduwen, die niet hertrouwd zijn, zijn geen gehuwde vrouwen en hebben dus, wanneer zij 65 jaar of ouder zijn, wel recht op een uitkering.*

Er was een 'Commissie van Onderzoek' in het leven geroepen ingevolge de 'Noodwet Ouderdomsvoorziening te Bemmelen'. Die commissie bestond uit de heren P.G. Peters, H.A.J. Clercx, L.G. van Rijn, H.S.J. Elbers, K. Geersing, G.G. Hendriks en J. Natrop. Deze commissie diende wegens administratiekosten een rekening in van f 612,25 en één van f 577,50.

Het jaar 1947 begon met een strenge winter. Op 9 januari, op 8, 11, 12, 19, 21 en 27 februari en op 1, 5, 6, 7, 9, 10 en 24 maart werd zand gestrooid ter bestrijding van gladheid. Op 5 maart moest zelfs nog sneeuw geruimd worden.

In het onderwijs was op de eerste plaats behoefte aan lokalen, zo direct na de oorlogsvernielingen. De R.-K. Bewaarschool in Bemmelen had 116 leerlingen, waarvoor f 1,50 per kind werd betaald. In Haalderen werden veel reparaties uitgevoerd aan de schoolbarak. Ten behoeve van de protestantse school in Bemmelen werd het 'Gebouw voor Christelijke Belangen' gehuurd van de Ned. Hervormde Diaconie. Ten behoeve van de VGLO-school werd door de gemeente lokaalhuur betaald aan S.J. Nas. De ULO kreeg de kosten van inrichting voor het 2^e leerjaar vergoed en er werd grond aangekocht van Ratering Arntz voor de bouw van een derde leslokaal.

De commissie tot wering van schoolverzuim te Bemmelen bestond uit de heren J.W.F. Wieland namens de gemeente, G.C. Rietveld, H.E. Janssen en W.Th. Jansen.

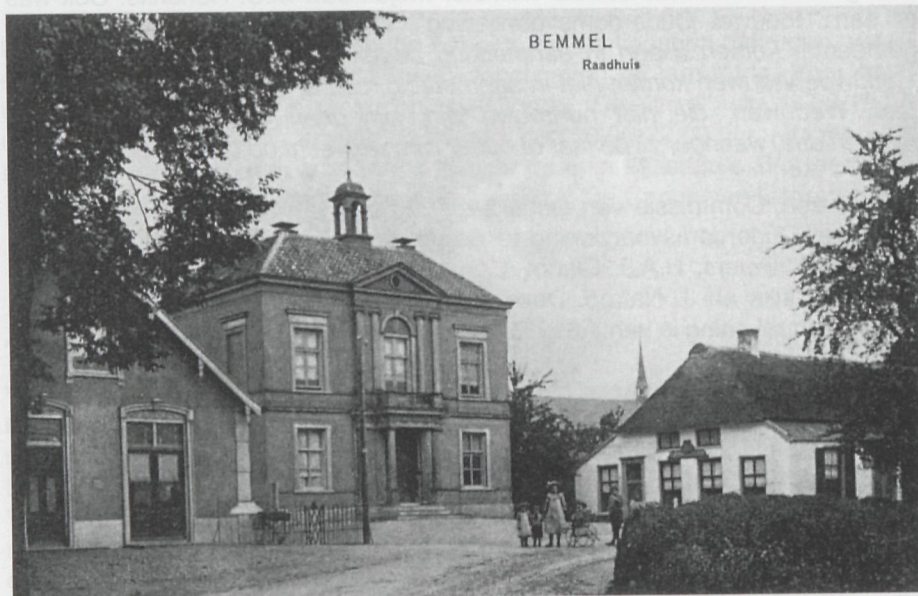
Er werd een prinsesje geboren (Marijke). In verband hiermee werd aan de gezamenlijke scholen geld beschikbaar gesteld. Dit werd in Bemmelen uitgekeerd aan de heer Hoedemaker en in Haalderen aan de heer Clercx.

Nieuws uit de krant van 100 jaar geleden

Brand bij Verweijen aan de Dorpsstraat te Bemmél

In 'De 'Betuwe' van zaterdag 12 juni 1909 komen we het volgende korte bericht tegen:

Bemmél. *Vrijdagmorgen brandde het koffiehuis van Gez. Verweijen naast het Gemeentehuis totaal af.*

Het afgebrande pand staat hier rechts, naast het toenmalige gemeentehuis.

In de volgende editie, van 19 juni 1909, deed 'De Betuwe' meer uitgebreid verslag:

Bemmél. *In aansluiting op ons korte bericht in het vorig nr. over den brand bij Gez. Verweijen, kunnen wij nog melden, dat de vlammen zich zo snel verbreidden, dat niets kon worden behouden; alleen kon slechts het vee worden gered. De inboedel ging grotendeels verloren, w.o. een antieke klok van vrij hoge waarde.*

Eenige tijd scheen ook het gemeentehuis groot gevaar te loopen. De kroonlijst had reeds vlam gevat, de muren werden geblakerd, de verf op de ramen schroeide en brandde. Het krachtdadig optreden van verschillende personen en van de brandspuit, hield de vlammen echter tegen, zoodat dit pand behouden werd. Men wil de oorzaak van den brand wijten aan vonken uit de locomotief van den zandtrein voor de in aanleg zijnde stoomtram.

Ook 'De Gelderlander' van 12 juni 1909 berichtte over de brand.

Brand te Bemmél.

Tegen half 12 ontstond hedenmiddag brand in het café van de gezusters Verweijen te Bemmél, dat vlak naast het raadhuis is gelegen. Alles verbrandde, alleen het vee werd gered. Bij de inboedel was o.m. een fraaie antieke klok waarvoor al eens f 200 was geboden.

Vermoedelijk is de brand ontstaan door vonken uit de locomotief van den zandtrein voor de in aanleg zijnde stoomtram. Ook het gemeentehuis had reeds vlam gevat, maar tengevolge van het krachtdadig optreden van verschillende personen en van de brandspuit werd uitbreiding van het vuur voorkomen en het raadhuis behouden.

Rechts het nieuwe gebouwde pand van Verweijen, met daarvoor de tramrails.

In 'De Gelderlander' van donderdag 17 juni 1909 komt deze krant nog even terug op brand, onder de kop 'Verkiezingsvaria'. Op vrijdag 11 juni, de dag van de brand, waren er namelijk verkiezingen voor de Tweede Kamer.

Daar ging het heet aan toe.

Er is geen enkel stembureau in het gansche land geweest, waar het zóó heet toeging als te Bemmél. Daar stond nl. het stembureau in brand. Door den brand in een belendend huis was nl. ook 't raadhuis aan 't branden gegaan. Gelukkig werd er spoedig een koudwaterstraal gericht op deze verkiezings-hitte, waarna de temperatuur in het Bemmelsche stembureau in beide betekenissen weer normaal was.

Gerard Sommers

Flitsen uit de geschiedenis van Doornik (17)

In en na de Franse bezettingstijd

De Franse bezetting van ons land kreeg een grimmig staartje toen Nederland als 'aanslibsel van de Franse rivieren' een dictatoriaal régime kreeg en de bestuursstructuren overhoop werden gehaald om naar Frans model hervormd te worden. Bestuurders met toekomstvisie en verantwoordelijkheidsgevoel loodsten de nieuwe gemeenten zonder problemen uit de Franse tijd naar het Koninkrijk der Nederlanden.

Heemraad Jacob Frans de Ranitz sleutelfiguur in de Bemmelse en Lentse gemeentepolitiek

Gedeeltelijk herstel van het ancien régime

Sluipende veranderingen

De patriottische soep werd niet zo heet gegeten als die in het begin van de Franse bezettingstijd opgediend werd. Gevreesde schokeffecten bleven in de Over-Betuwe uit. Het ambt Over-Betuwe heette voortaan ambtsgemeente Over-Betuwe met een ambtsgemeenteraad die was samengesteld uit gekozen vertegenwoordigers van de kerspels. De schoutambten bleven als vanouds functioneren, het overleg in de kerspels ook. Er kwamen tot schrik van protestantse regenten katholieken in het bestuur maar na verloop van tijd verdwenen de meeste katholieken en keerden de oude regenten weer terug op het hen zo vertrouwde pluche. De rechtspraak werd in gedeelten uit het pakket van de ambtman gelicht die voortaan de titel dijkpresident voerde omdat dijkgraaf herinnerde aan oude adellijke toestanden. Verder bleef alles zo'n beetje bij het oude.

De Over-Betuwse bevolking, met een oerconservatieve mentaliteit en een vanzelfsprekende achterdocht tegen vernieuwingen, voerde de opgelegde hervormingen door met de snelheid van een overjarige schildpad. Men had geen behoefte aan die Franse nieuwlichterij en men had wel andere zorgen aan het hoofd. De ramp van 1799 lag nog vers in het geheugen toen op 15 januari 1809 kruierend ijs 'Huis Waayenstein' in Oosterhout grondig verwoestte, de dijk het begaf en 'Huis Oosterhout' zo zwaar gehavend werd dat het moest worden gesloopt. De Betuwe stond voor de zoveelste keer onder water. De Fransen hadden de economie van ons land ontwricht, in alle steden had de werkeloosheid ongekende vormen aangenomen en alleen Den Haag en Arnhem, centra van Franse officieren en Franse ambtenaren, meelopers en regelrechte collaborateurs, kenden nog enige groei. De Over-Betuwse groentekwekers en tabaksplanters profiteerden daarvan. De markt in Nijmegen met een straatarme bevolking bood erg weinig afzetmogelijkheden.

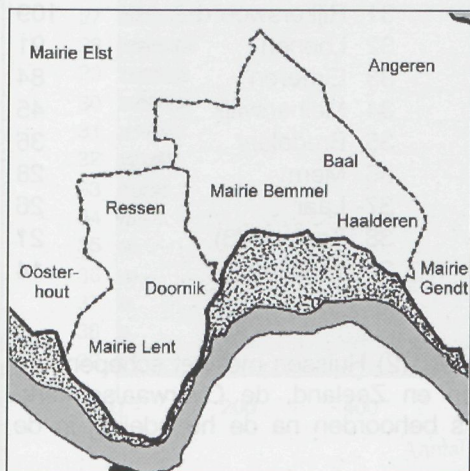
Arnhem heette het Haagje van Gelderland. De stad mocht een begin maken met de sloop van de wallen en aan de buitensingels verrezen luxe villa's. Op de Arnhemse markt verschenen de eerste geraniums.

Napoleon greep in

Het tegenstribbelende en weinig betrouwbare bondgenootje, waar de smokkel van contrabande door de Hollandse vissers de spuigaten uit liep, moest op zijn plaats gezet worden vond Napoleon. Hij lijfde Nederland gewoon in bij Frankrijk en voerde bestuurshervormingen naar Frans model door. Per 21 oktober 1811 werd ons land ingedeeld in departementen, arrondissementen, kantons en gemeenten. Met aan het hoofd prefecten en onderprefecten en in de marieën (gemeenten) maires ofwel burgemeesters. Napoleon verspeelde alle sympathie in ons land door de knellende belastingen, de drukkende accijnzen en invoerrechten en door de opbrengsten uit de staatsfondsen tot 1/3 terug te brengen waarmee hij de gefortuneerden en de armenkassen (die steeds meer klanten kregen door de werkeloosheid) direct trof. Hij bracht onvrede bij de massa met zijn conscriptie -loting voor dienst in het Franse leger-, met zijn censuur en met zijn 'vrijwillige' keizerlijke erewacht uit gegoede families. Het laatste restje sympathie voor de Fransen was vervlogen, ook in de Over-Betuwe waar de Franse ideeën nooit een echte voedingsbodem hadden gehad. Bedaard werden de opgelegde hervormingen aangepast aan 'wat wij daarvan het beste vinden'.

De nieuwe burgemeesters

De ingestelde laagste bestuurslaag, de gemeente, bleek voor de Over-Betuwe een opgelegde kans om de zaken naar eigen goeddunken te regelen. De officieel benoemde burgemeester met twee assessoren (voorlopers van de wethouders) en een gemeenteraad bleek een goede greep om alles zoveel

mogelijk onder ons te houden. Wie in deze onzekere tijd verantwoording durfde nemen kwam uit de eigen streek, was doorgaans bestuurskundig, gematigd en anti-Frans. In Lent werd Jacob Frans de Ranitz de eerste burgemeester van de nieuwe gemeente Lent (met Doornik en Ressen).

Angeren, Bergerden en Doornenburg behoorden in 1808 niet tot de gemeente Bommel, Haalderen en Baal wel. De gemeente Lent bestond uit Lent, Doornik en Ressen.

Bij de beoordeling van de sociaal-economische verhoudingen in de Over-Betuwe in de Franse tijd moeten wij rekening houden met de relatief geringe bevolkingsdichtheid. Het dorp Bemmél was met 1172 inwoners het grootst. Groter dan de 'steden' Huissen en Gendt. Lent was met 843 zielen het grootste aaneengebouwde dorp. De hele Over-Betuwe met de Overwaalse gebieden Millingen en Zeeland telde 12.685 inwoners. Het schependom Nijmegen met Heesch, Hatert en Neerbosch 13.497.

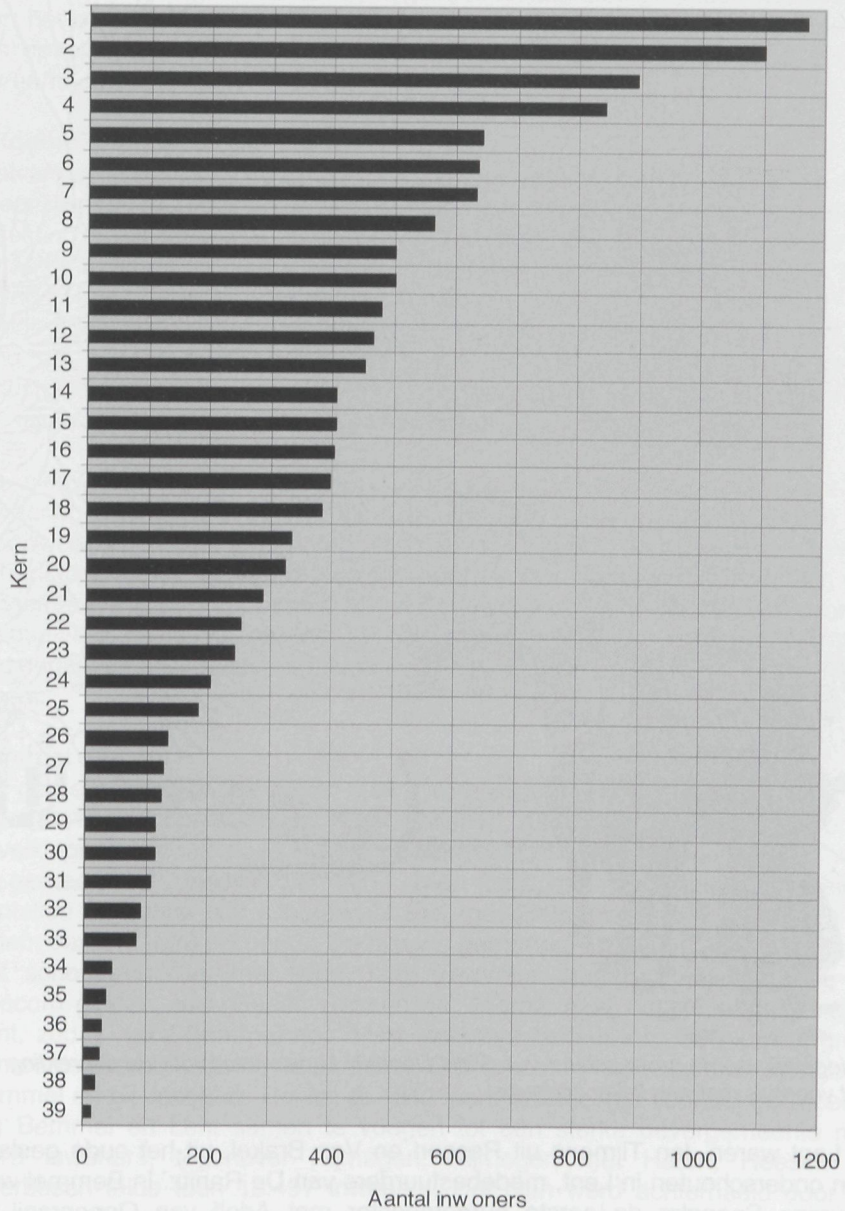
Onderstaande tabel en de grafiek hiernaast geven de aantallen inwoners in 1808 weer.

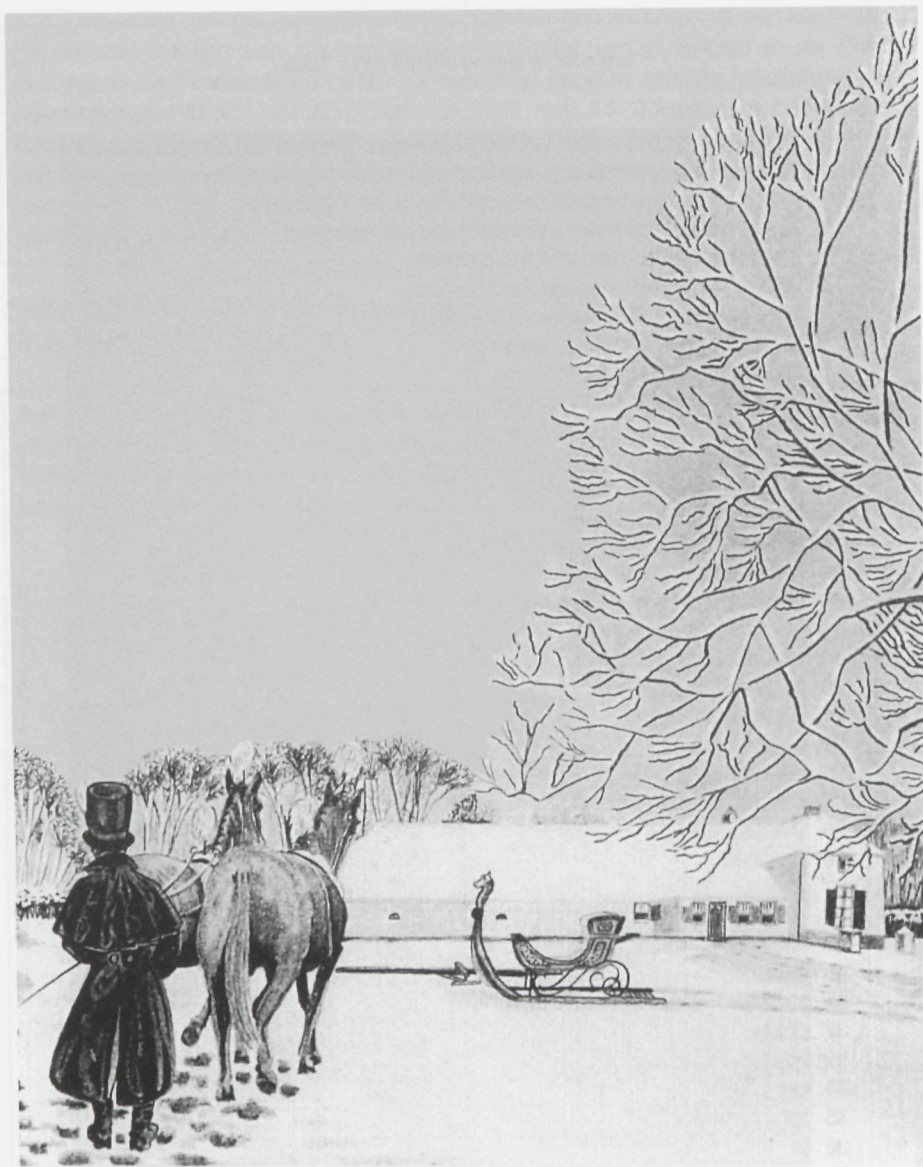
Aantallen inwoners in de woonkernen van de Over-Betuwe in volgorde van grootte overeenkomstig de uitkomsten van de volkstelling van 1808 en neergeslagen in de statistieke beschrijving van het Kwartier van Nijmegen van 13 oktober 1808

1 Bemmél (1)	1172	21 Slijk-Ewijk	290
2 Huissen (2)	1102	22 Lienden	252
3 Gendt	896	23 Hollanderbroek	243
4 Lent	843	24 Ressen/Doornik	204
5 Millingen (3)	641	25 Hemmen	182
6 Pannerden	637	26 Reeth	134
7 Driel	633	27 Aam	128
8 Elst	563	28 Erlecom	124
9 Herveld	502	29 Homoet	116
10 Valburg	500	30 Indoornik	115
11 Elden	480	31 Rijkerswoerd	109
12 Angeren	466	32 Loenen	91
13 Heteren	454	33 Eimeren	84
14 Aerdt	407	34 Meinerswijk	45
15 Randwijk	406	35 Bredelaar	36
16 Herwen	402	36 Merm	28
17 Oosterhout	397	37 Laar	26
18 Doornenburg	383	38 Zeeland (3)	21
19 Andelst	336	39 Wolferen	14
20 Zetten	325		

(1) Bemmél inclusief Baal en Haalderen. (2) Huissen met het schependom Huissen en Malburgen. (3) Millingen en Zeeland, de Overwaalse kerkdorpen en de Gendtse buitenpolders behoorden na de herindeling in de Franse tijd tot het ambt Over-Betuwe.

Inwoners per woonkern in 1808

Zuidgevel van de grote schuur van 'Huis Doornik' in de winter vóór de uitbreiding van het voorhuis met een linker zijvleugel.

In Lent waren Jan Tijmens uit Ressen en Van Brakel, uit het oude geslacht van onderschouten in Lent, medebestuurders van De Ranitz. In Bemmelen werd Laurens Spengler de eerste burgemeester met Adolf van Oppenraaij als

rechterhand. Van Oppenraaij en De Ranitz waren beiden heemraad. Van Oppenraaij was een van de weinige katholieken in het ambtsbestuur. De Van Randwijcks vinden wij niet in dit lijstje. Nadat zij van hun eed van trouw aan de prins waren ontslagen hadden zij hogere ambities. George leidde het bestuur van het oude kwartier van Nijmegen. Otto werd burgemeester van Nijmegen als opvolger van de Roomse Sanders van Well. Gijsbert de Ranitz werd burgemeester van Herveld en ontvanger in Bemmelen.

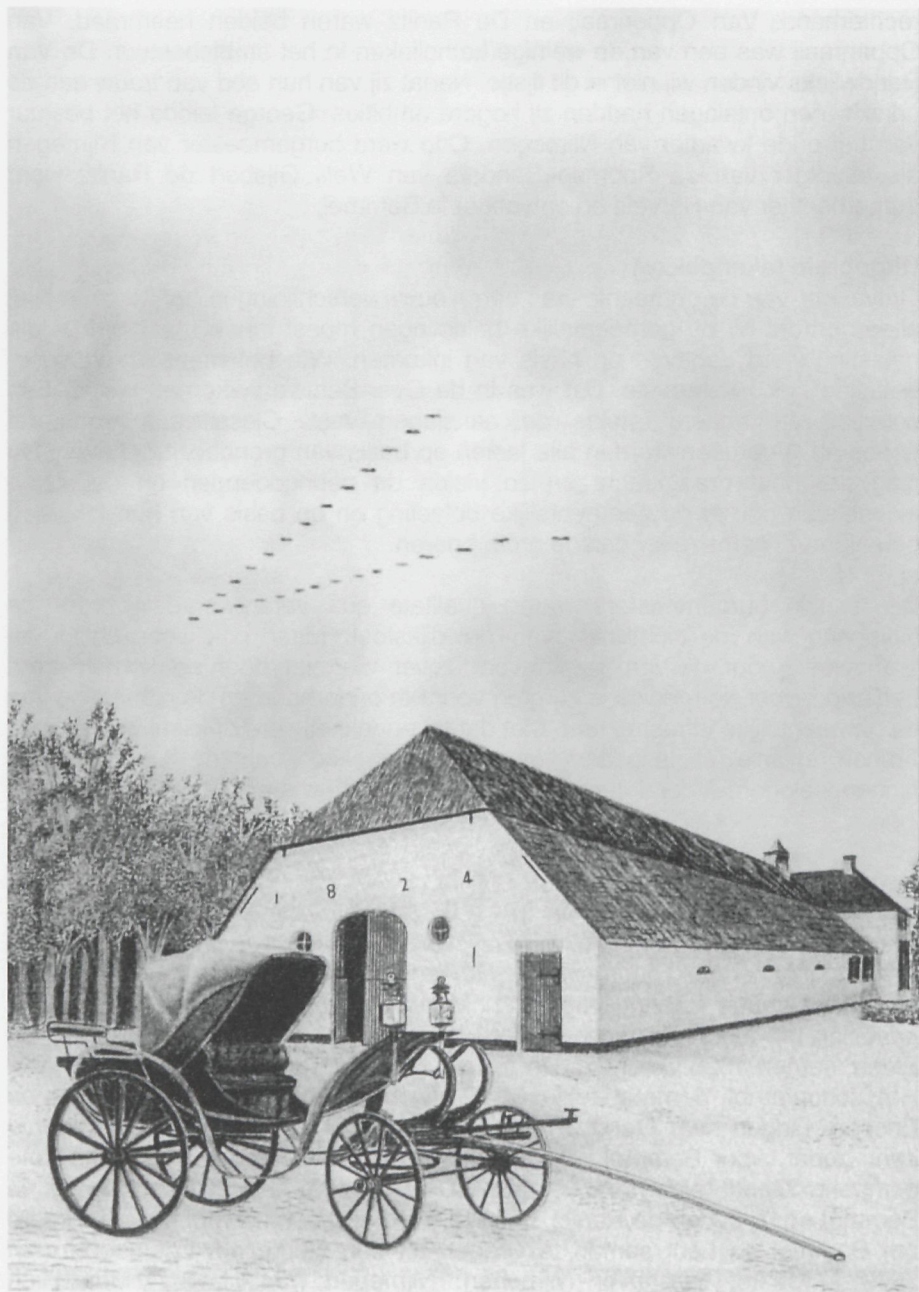
Uitgebreid takenpakket

Ontvanger van de gemeente was een nieuwe verschijning in het bestuur. Niet alleen omdat hij de gemeentelijke belastingen moest innen maar omdat die belasting werd geheven op basis van inkomen. Wie het meeste verdiende, betaalde ook het meeste. Dat was in de Over-Betuwe volkomen nieuw. Een college van 'zetters' stelde de aanslagen vast. Classificatie werd dat genoemd. Voorheen werden alle lasten op basis van grondbezit geheven. Nu ging dat naar draagkracht en zo vielen de neringdoenden en de kleine industriëlen ook in de gemeentelijke belasting en op basis van hun inkomen betaalden zij soms meer dan de grote boeren.

De nieuwe burgemeesters waren qualitate qua verantwoordelijk voor de uitvoering van de richtlijnen van de dijkstoel. Maar ook voor politie en brandweer, voor de armenzorg voor zover die niet door de kerken werd behartigd, voor de medische zorg en voor het onderhoud en de uitbreiding van de gemeentelijke infrastructuur. Met dat takenpakket werd officieel wat voor de Franse invasie al langzaam in het takenpakket van de kerspels was binnengeslopen. Vooral langzaam want de Betuwnaren waren geen hardlopers.

Bemmelen en Lent

De gemeentelijke indeling van 1811 verdiende geen schoonheidsprijs. De Fransen, verzot op onderzoek en statistieken, hadden in 1808 een uitgebreid bevolkingsonderzoek doorgevoerd. De resultaten daarvan waren basis voor de gemeentelijke indeling van 1811. Men koos voor gemeenten met gelijke aantallen inwoners. Het schoutambt Elst met 2926 inwoners verloor Lent en Elden, samen 1323 inwoners. De nieuwe gemeente Elst telde 1603 inwoners. Het schoutambt Bemmelen telde 3245 inwoners. Angeren, Doornenburg en Erlecom gingen naar Gendt, Ressen en Doornik naar de nieuwe gemeente Lent, zodat voor Bemmelen nog 1172 inwoners resteerden. De nieuwe, grote gemeente Gendt telde nu 1869 zielen. Dat schoot in het verkeerde keelgat in Bemmelen en bij Jacob de Ranitz. In 1812 werd officieel het voorstel gelanceerd om Bemmelen en Lent samen te voegen tot een sterke oevergemeente met 2219 inwoners, tegenover Nijmegen. Nijmegen met Hatert, Heesch en Neerbosch telde toen 13.497 inwoners. Het plan werd achterhaald door de internationale gebeurtenissen.

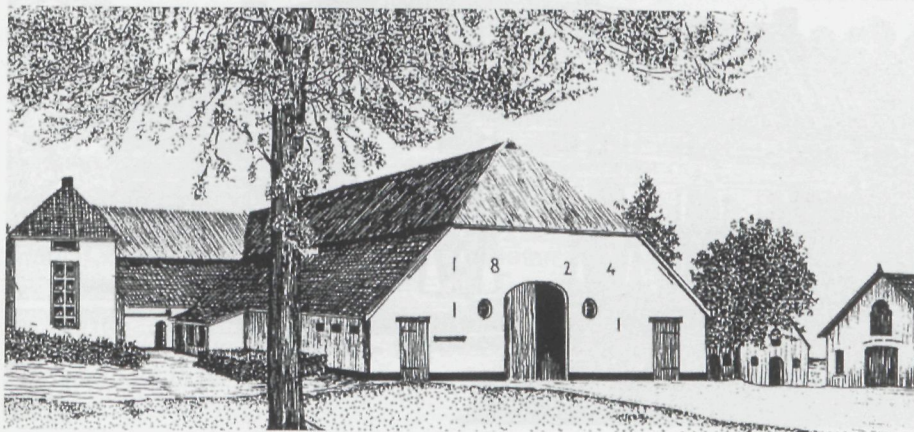
Achtergevel van de grote schuur van 'Huis Doornik' vóór de uitbreiding van het voorhuis met een linker zijvleugel.

Militaire overlast

Na de terugtocht van Napoleon uit Rusland, waar bij de Slag aan de Berezina vele Nederlandse jongemannen het leven lieten, en de Volkerenslag bij Leipzig, werd het de Fransen in ons land te heet onder de voeten. Voor Kerstmis 1813 waren Pruisische eenheden de Rijn overgestoken en in Arnhem aangekomen met Wilhelmina, de echtgenote van de kersverse koning Willem. De Pruisische soldaten vertoonden zich op de Veerdam aan de Franse douaniers op de Waalkade. Franse eenheden ten noorden van de Waal vluchtten met alles wat zij mee konden nemen naar Nijmegen waar op 3 januari de grote uittocht begon. In het 'Huis te Lent' zetelde een Pruisische commandant.

In de morgenuren van 5 januari trokken de Pruisen Nijmegen binnen met als eerste taak het lichten van de gierpont en het herstel van de gehavende gierbrug, waarvoor 300 werklieden werden opgeroepen. Jacob Frans de Ranitz had meteen al de handen vol. Wat er in de Over-Betuwe nog aan hooi, haver en stro voorhanden was, werd gevorderd voor de geallieerden. De mannen sliepen weer in de stallen om veediefstal te voorkomen en wat verborgen kon worden voor de veeleisende soldaten werd verstopt.

Nog een keer trokken Pruisen en Kozakken door de Over-Betuwe. Dat was toen grote eenheden in 1815 de Griftdijk aan flarden marcheerden en over de schipbrug op weg gingen naar Waterloo. Jacob Frans de Ranitz had weer extra werk.

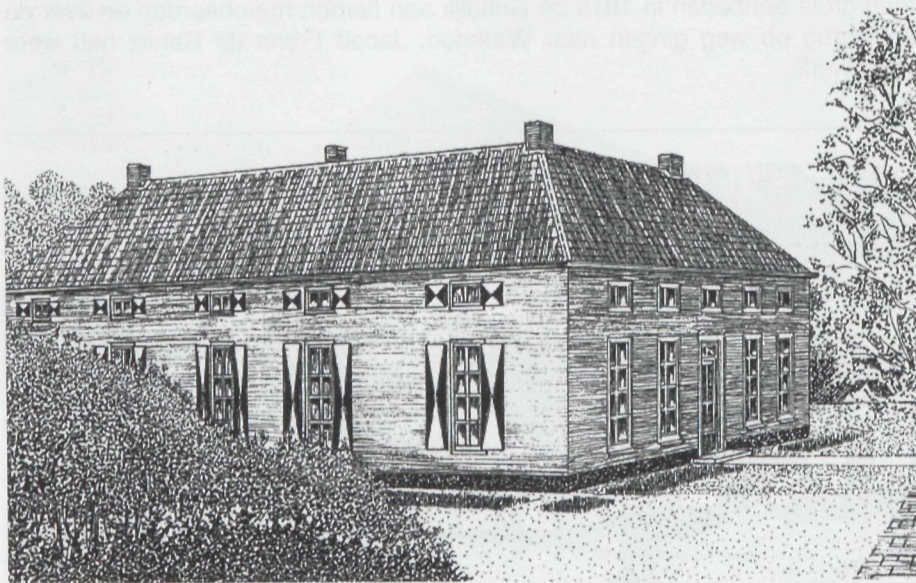
Achtergevel van de gigantische herenboerderij 'Huis Doornik' met een aantal bijgebouwen. De grote schuurdeuren konden opengezet en de zogenaamde middelman kon worden verwijderd, zodat grote wagens binnen konden rijden.

De oranjezon

Na Waterloo kon de soeverein vorst, koning Willem I, beginnen aan de hervormingen in zijn prille koninkrijk. Huissen met het schependom en Hulhuizen werden in 1817 officieel Nederlands en in het ambt Over-Betuwe ingedeeld. Wij kenden weer provinciale staten en de nieuwe gemeentelijke indeling liep vrijwel parallel aan de grenzen van de oude schoutambten. Zo werden Lent en Elden opgenomen in de gemeente Elst en Angeren, Doornenburg, Doornik en Ressen in de gemeente Bemmelen. De nieuwe burgemeester van Bemmelen werd Jacob Frans de Ranitz, die zich schout noemde. Bij de hervormingen in 1825, toen de ambtman alleen nog bevoegdheden als dijkgraaf behield, werd zijn titel officieel burgemeester.

Een riant herenboerderij

Jacob de Ranitz was getrouwd met de niet onbemiddelde Catharina de Cock, dochter van de dominee in Angeren en zus van de steenbakker Frans de Cock. De Ranitz was evenals zijn vader een goede econoom. Naast het oude 'Huis Doornik' bouwde hij een riant T-boerderij met enkele bijgebouwen en daarna liet hij het oude 'Huis Doornik' slopen en de restanten van de gracht dempen. Zo grondig, dat wij tot op de dag van vandaag niet precies weten waar het oude 'Huis Doornik' heeft gestaan.

Het riant voorhuis van 'Huis Doornik' na de uitbreiding met een linker zijvleugel. Deze herenboerderij werd in september 1944 door een explosie volledig verwoest. Na de oorlog werd een nieuwe herenboerderij op die plaats gebouwd.

In 1838 is Jacob Frans de Ranitz overleden. Zijn dochter Eliza Catharina Johanna Carolina erfde het grote landgoed. Zij trouwde met de burger Roelof Gezinus Graadt van Roggen en daarmee verdween de laatste druppel blauw bloed uit 'Huis Doornik'. Uit dat huwelijk werd Johan Hendrik Graadt van Roggen geboren die bekend werd als lid van het driemanschap dat de ontmanteling van de stad Nijmegen begeleidde.

Martien A.G.M. Schenkels

Voor geraadpleegde bronnen zie de eerdere vermeldingen bij Flitsen uit de geschiedenis van Doornik. De illustraties in deze bijdrage komen uit de collectie MS.

Contributiebetaling

In de periode december 2008 tot en met februari 2009 kwam al ruim 25% van de contributie binnen van leden die op eigen initiatief betaalden. Midden maart hebben de leden van wie de contributie 2009 nog openstond een acceptgiro ontvangen. In de daarop volgende weken is verreweg het grootste gedeelte van de contributie 2009 binnengekomen. Dank aan iedereen die door prompt te betalen de administratieve belasting heeft helpen beperken. Op deze plaats nog een oproep aan de kleine minderheid die de acceptgiro nog even op de schoorsteen heeft gezet of in het vergeethoekje legde. Graag ontvangen we ook uw betaling binnenkort. Het zou ons het onnodig aanmaken en verspreiden van herinneringsacceptgiro's besparen.

Gerard Sommers, penningmeester en secretaris

Rechtspraak in ons gebied in 1741

Er werd tweemaal per jaar een rechtszitting gehouden door de rechtbank te Elst, die tussen 1611 en 1734 was samengesteld uit de rechtbanken van Andelst en Valburg, Bemmelen, Ressen en Doornik en tenslotte Herwen en Aerd. De rechters stonden onder de Ambtman van Overbetuwe. In 1741 was dat Steven graaf van Randwyk. In Elst werd zitting gehouden *des Dingsdags na Jubilate, dat is na den derden Zondag na Paaschen, en des Donderdags daar aanvolgenden te Bemmelen, den tweeden op den tweeden Dingsdag post Lamberti, dat is na den 17. september te Elst, en des Donderdags daar na te Bemmelen.*

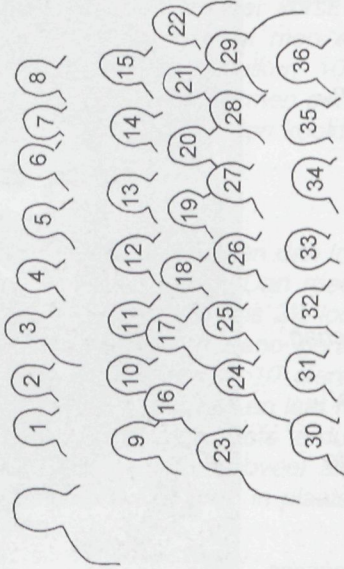
Joop Verburg

Bron: Tegenwoordige Staat der Vereenigde Nederlanden. Derde deel. Vervattende de Beschryving der Provincie Gelderland.

Wie kan deze jongens thuisbrengen?

Naar aanleiding van een oproep in het Kringblad van mei 2008 ontvingen we enkele groepsfoto's met namen, om op te nemen op de bekende plaats in het midden van het blad. De oproep was voor ons lid, de heer Eef Damen uit Lent, aanleiding om ons te benaderen met de hier afgebeelde foto uit de tijd dat gefotografeerd worden kennelijk nog een tamelijk somberstemmende aangelegenheid was. Daarbij het verzoek of bij ons meer bekend was met betrekking tot deze foto.

De heer Damen kreeg de foto van de familie Van Meegen. De familie Van Meegen bewaarde de foto omdat (groot-)vader Bertus van Meegen er op staat afgebeeld (nummer 22). Links van hem (nummer 21) staat Hendrik Damen, de vader van Eef. Hendrikus Wilhelmus Damen werd geboren op 17 februari 1914. Hij kwam net als Bertus van Meegen uit de Pas.

Uitgaande van het genoemde geboortjaar en op basis van een inschatting van de leeftijd van de jongens, komen we tot de conclusie dat de foto rond 1922 gemaakt zal zijn.

Bij de Kring is op dit moment niet meer bekend. Maar wellicht dat dat met hulp van u, onze lezers, zou kunnen veranderen. Want als uw voorouders uit Bemmel komen, dan staat wellicht ook uw vader of grootvader op deze foto en misschien herkent u die dan. Of mogelijk is u om een andere reden de naam van een of meerdere afgebeelde jongens bekend. Afgaand op de geboortedatum van Hendrik Damen zouden eventueel nog in leven zijnde klasgenoten nu omstreeks 95 jaar oud zijn.

Kunt u ons bruikbare informatie aanleveren, en daarbij denken we aan nummers en namen, geeft u dat dan mondeling, per brief, per email of eventueel telefonisch door aan ondergetekende of aan Joop Verburg. Onze adresgegevens staan achterin dit blad. Wij zijn erg benieuwd of we met uw hulp er in slagen deze 36 jongens en hun meester thuis te brengen.

Gerard Sommers

Recepten uit 1873

Van de heer Arend Wiegman kregen we een schrift ter inzage uit 1873 dat naast gedichtjes, versjes en godsdienstige verhalen ook een aantal recepten bevat. Het schrift was van Albartha Catharina Costermans, een tante van zijn moeder. We mochten het kopiëren voor het documentatiecentrum.

Albartha Catharina Costermans
Recepten 3 November
1873.

Albartha Catharina (Bartha) Costermans werd op 14 oktober 1858 geboren als tweede kind in het gezin van Aart Otten Costermans en Maria Johanna Tap. Het gezin Costermans woonde in die tijd in Ressen op boerderij 'Het Grote Meer' en is omstreeks 1910-1915 verhuisd naar boerderij 'Buitenzorg'. Bartha overleed op 22 oktober 1931 te Bemmelen. Ze begon in het schrift te schrijven op 3 november 1873, ze was toen net 15 jaar.

De gedichtjes en versjes zijn bedoeld als voorbeeldversjes voor een poëziealbum. Hieronder is er een weergegeven.

*'t Is uit vriendschap U geschonken,
En die vriendschap blijft U bij,
Buig' de tijd ook ons ter neder,
Blad en schrift herinnert weder,
Eens aan mij.*

*Ziet gij somtijds in Uw album
En gij leest Uw blaadjes na,
Sla dan met een oog van vriendschap,
Lieve nicht, dit blaadje ga
Geene teekening lokt Uwe oogen,
Noch een fraai bewerkte bloem,
Zie slechts op 't welmeenend harte
Daar ik mij Uw nichtje noem.*

Albartha Catharina Costermans

Hierna volgt een drietal recepten voor pudding en voor een taart. Denk er goed aan als u deze recepten uit wilt proberen, dat er destijds nog niet gelet werd op de calorieën! Ook worden oude begrippen 'lood', 'wichtje' als gewichtsaanduiding gebruikt, voor respectievelijk 10 gram en 1 gram en 'maatje' als inhoudsmaat voor 10 deciliter.

Chocoladepodding

Chocoladepodding kan men, naar verkiezing, warm of koud gebruiken. 1 ons 2½ lood boter wordt gesmolten, en dan voegt men er 2½ ons suiker, 12 eierdoijers, 2½ ons gestoten amandelen, 1 ons 8 lood geraspte chocolade en wat kaneel of vanille bij. Men roert het een kwartier, kloppende; goed dooreen en mengt er dan luchtig het geslagen eiwit door. Wil men den podding warm geven, dan wordt hij een uur bij middelmatige warmte gebakken; koud gebruikt wordende, moet hij 2 uur koken en met vanillesaus worden gepresenteerd.

Amandelpodding

Deze podding kan men warm of koud geven. 3 ons 7½ lood oudbakken wittebrood wordt in melk geweekt en uitgedrukt; dan dooreen geroerd met 1 ons boter, 10 eierdoijers, 2 ons suiker, het sap en de schil van 1 citroen, 2½ ons gestooten amandelen en het geklopte eiwit. Het moet 2 uur koken en met schuimsaus of vruchtensap gegeten worden.

Vanillepodding

6 ons 3 lood oud wittebrood, zonder korst, wordt in 7 maatjes koude melk geweekt en fijn geroerd; dan voegt men er 1 ons 2½ lood boter, 8 lood gestampde amandelen, 1½ ons suiker, 10 eierdoijers en wat met suiker gestampde vanille bij. Dit alles roert men een kwartier lang goed dooreen, en doet er dan het geslagen eiwit in. Men kookt den podding 2½ uur en geeft er schuimsaus bij.

Rijsttaart

3 ons 7½ lood rijst wordt gebroeid, en dan in melk gaar en dik gekookt, doch zóó, dat de korrels geheel blijven. Dan roert men er 2½ ons suiker, 2 ons gesmolten boter, 12 eierdoijers, 1 ons 2½ lood geraspte zoete amandelen en 12 bittere, 4 wichtjes kaneel en eene geraspte citroenschil door. Eindelijk voegt men er het geklopte wit van 10 eieren bij, doet alles in de taartpan, bestrooit het met beskuit en suiker en laat het bij den tweeden warmtegraad 5/4 uur bakken. Mogt de rijst soms iets te dun zijn, dan moet er, vóór dat het eierschuim er bij wordt gedaan, zooveel als noodig is, gestookten beskuit door worden geroerd; ook kan men in plaats van amandelen sultansrozijnen nemen.

Adri Stuart

De Tweede Kamerverkiezingen van 1909

Afgaande op de berichtgeving in 'De Gelderlander' leefden de Tweede Kamerverkiezingen van 1909 in onze streek niet erg. Er werd de dag na de verkiezingen meer aandacht besteed aan de brand die het naast het Bemmelse gemeentehuis, tevens stembureau, gelegen pand van Verweijen in de as legde, dan aan de lokale verkiezingsuitslag. De vraag kwam daarom bij mij op: hoe verliepen de Tweede Kamerverkiezingen hier 100 jaar geleden? En is er een verklaring voor de beperkte aandacht in de plaatselijke media?

Waar moest in 1909 eigenlijk voor gestemd worden?

In 1909 bestond de Tweede Kamer uit 100 leden. Elk lid vertegenwoordigde een kiesdistrict. Het land was daarvoor opgedeeld in 100 kiesdistricten. In 1909 bedroeg het aantal kiesgerechtigden afgerond 850.000. Het kleinste kiesdistrict telde 4.290 kiezers, het grootste district 18.434. De gemeente Bommel behoorde, tezamen met andere gemeenten in de regio, tot het kiesdistrict Elst. District Elst zat met 8.246 kiesgerechtigden ongeveer op het gemiddelde van afgerond 8.500. De gemeenten Arnhem en Nijmegen waren beide wel zelfstandige kiesdistricten. Het district Tiel verenigde de kiezers aan de westelijke kant van de Betuwe. De grote steden in het westen van het land waren opgedeeld in meerdere kiesdistricten. Amsterdam telde in 1909 9 districten, Rotterdam 5, Den Haag 3 en Utrecht 2. In onze gemeente konden de kiezers dus door middel van hun stem medebepalen wie namens het district Elst de komende vier jaren lid zou zijn van de Tweede Kamer.

In districten waar zich slechts één kandidaat verkiesbaar had gesteld, werd die kandidaat bij 'enkele kandidaatstelling' gekozen. Dat gebeurde tegelijk met de officiële kandidaatstelling voor de districten waarvoor zich meerdere gegadigden hadden gemeld. Op zaterdag 5 juni 1909 stond hierover een bericht in 'De Betuwe'. Dat bericht is hierna, sterk ingekort, weergegeven.

Kamerverkiezingen.

Bij enkele kandidaatstelling zijn Dinsdag tot lid der Tweede Kamer gekozen, in het district:

Grave: Mr. D.A.P.N. Koolen (R.K. aftr.),

's Hertogenbosch: Jhr. Mr. A.F.O. van Sasse van Ysselt (R.K. aftr.),

Rheden: Jhr. J.W.J.C.M. van Nispen tot Sevenaer (R.K. aftr.),

Verder werden o.a. in de volgende Districten kandidaat gesteld:

Elst: S. Lindeman, S.D.A.P.; mr. A.I.M.J. baron van Wijnbergen (R.K. aftr.),

Arnhem: K. Eland, Unie-lib, aftr.; L.M. Hermans, S.D.A.P.; ds. H.C. Hogerzeil, A.R..

Nijmegen: Jhr. Mr. O.F.A.M. van Nispen tot Sevenaer, R.K. aftr.; F.U. Schmidt, S.D.A.P.

Tiel: J.A. Borgmeijer, S.D.A.P.; ds. H.C. Hogerzeil, A.R..; mr. M. Tydeman, Vrij-lib., aftr.

Uit dit krantenartikel blijkt dat ds. Hogerzeil zich zowel in Arnhem als in Tiel kandidaat stelde. De S.D.A.P.-er Lindeman, kandidaat in district Elst, kon ook in Ede gekozen worden. Het was dan ook niet nodig dat een kandidaat woonachtig was in het district, waarvoor hij zich verkiesbaar stelde. Op S.D.A.P.-kopstuk Pieter Jelles Troelstra kon in 1909 in 5 districten gestemd worden: Amsterdam III, Haarlem, Leeuwarden, Rotterdam II en Utrecht I. Vaak hadden bekende partijvoormannen dan nog verzoeken om zich kandidaat te stellen afgewezen. Voor het geval dat een kandidaat in twee districten won, waren er afspraken dat een van die zetels naar een partijlid ging.

In 1909 was er in de landelijke politiek ook al sprake van een verdeling in links en rechts. Tot de linkse partijen werden gerekend de S.D.A.P. (Sociaal Democratische Arbeiders Partij), de Vrijzinnig Democratische Bond (een links-liberale partij), de Liberale Unie (een gematigd vooruitstrevende partij die de Nederlandse politiek tussen 1891 en 1901 domineerde) en de (Bond van) Vrije Liberalen, die rechts van de Liberale Unie opereerde.

De partijen van rechts waren de katholieken, verenigd in de Algemeene Bond van R.-K. Kiesverenigingen, en de beide christelijke partijen (de Antirevolutionaire Partij en de Christelijk-Historische Partij).

Het districtenstelsel bevorderde dat partijen vooruitlopend op de verkiezingen verbindingen aangingen. Immers stemmen uitgebracht op kandidaten die toch niet werden gekozen, telden nergens meer voor mee. Dan was het altijd nog beter een geestverwant aan de overwinning te helpen.

Ook in het district Elst werd de katholieke kandidaat Van Wijnbergen geen strobreed in de weg gelegd vanuit de beide christelijke partijen, integendeel. Op zaterdag 5 juni 1909 stond in 'De Betuwe' een oproep van de Centrale Antirevolutionaire Kiesvereniging gericht aan de 'Antirevolutionaire Kiezers in het district Elst.' De tekst luidde:

De Antirevolutionaire – de Christelijk Historische – en de Roomsche Katholieke Partijen in ons land, zijn overeengekomen, dat het bij de a.s. verkiezing voor de Tweede Kamer over heel het land, in de districten, waar een lid dier partijen aftreedt, de kandidaat van die partij door de gezamenlijke partijen van rechts zal gesteund worden. Op grond daarvan zijn de Antirevolutionairen in het district Elst geroepen het aftredend lid in het district, den Heer Mr. A.I.M.J. Baron van Wijnbergen krachtig te steunen en in samenwerking met de andere partijen van rechts diens verkiezing zooveel mogelijk te bevorderen.

Ieder Antirevolutionair kiezer toone trouw aan die overeenkomst te zijn en stemme Vrijdag 11 Juni a.s. op den Heer Mr. A.I.M.J. Baron van Wijnbergen. De advertentie was namens de Centrale Antirevolutionaire Kiesvereniging getekend door voorzitter J. Haspers en secretaris A.H. van Lonkhuijzen.

Wie mochten er in 1909 hun stem uitbrengen?

In 1909 zat Nederland nog midden in de overgang van censuskiesrecht naar algemeen kiesrecht. De uitbreiding van het kiesrecht was in de politiek een regelmatig terugkerend onderwerp. Hoewel veel voorstellen in de loop van de tijd strandden, kwam het algemeen kiesrecht er uiteindelijk toch door.

Het rechtstreeks kiezen van volksvertegenwoordigers (directe verkiezingen) was ingevoerd bij de grondwetsherziening van 1848. Dit kiesrecht was echter voorbehouden aan mannen ouder dan 23 jaar die meer dan een bepaald bedrag aan directe belastingen betaalden. Dat belastingbedrag lag in plattelandsgemeenten lager dan in de steden, waardoor iemand die op het platteland woonde meer kans had om te mogen stemmen, dan iemand uit de stad. Verder beïnvloedde verhoging of verlaging van de betreffende belastingen het aantal kiezers. In 1850 had 10,8% van de mannen ouder dan 23 jaar kiesrecht. In 1880 was dat voorzichtig opgelopen tot 12,1%. Dit percentage liep op naar 14% nadat in de Grondwet van 1887 was vastgelegd dat kiesrecht behalve op basis van het betalen van belasting ook kon worden verkregen op basis van 'kentekenen van geschiktheid en maatschappelijke welstand'. Dat was een rekbaar criterium en het betreffende artikel werd dan ook het caoutchouc-artikel genoemd (caoutchouc=rubber).

De Kieswet van 1896 regelde kiesrecht voor mannen vanaf 25 jaar die een bepaald bedrag aan belasting betaalden (dit bleef nog heel lang het verreweg belangrijkste criterium), een bedrag aan spaargeld bezaten, een bepaald examen hadden behaald, een bepaald loon verdienden of in het bezit waren van een woning. Mannen die op grond van deze criteria wilden gaan stemmen, moesten hiervoor jaarlijks een eigen aangifte doen. De uitbreiding van de mogelijkheden en de geleidelijke versoepeling daarvan leidden tot een snellere stijging van het aantal kiesgerechtigden. In 1900 had 49% van de mannen kiesrecht en in 1913 zelfs al 65%.

Op basis van de hiervoor genoemde cijfers zal in 1909 dus tussen de 50 en 60% van de mannen boven de 25 jaar kiesrecht hebben gehad. Het kiezen was een echt recht: opkomstplicht kende men niet.

In 1918 werd de strijd om algemeen (mannen-)kiesrecht afgerond in het kader van een 'politieke uitruil' waarbij ook de subsidiëring van het bijzonder onderwijs werd geregeld. Tegelijkertijd werd het districtenstelsel vervangen door het systeem van evenredige vertegenwoordiging zoals we dat nu nog kennen. En het kiesrecht werd gekoppeld aan een opkomstplicht, die tot 1970 zou standhouden.

In het kader van de hervormingsvoorstellen na afloop van de Eerste Wereldoorlog werd in 1919 het algemeen kiesrecht voor vrouwen van toepassing.

Wat was de uitslag van de Tweede Kamerverkiezing in 1909?

Winnaar in een district was de kandidaat die meer dan de helft van het aantal uitgebrachte stemmen kreeg. In de gevallen waarin zich slechts één kandidaat had aangemeld, behoefde er uiteraard niet gestemd te worden. Waren er twee kandidaten, dan was er daarvan altijd één die na de eerste ronde meer dan de helft van de stemmen had. Bij drie of meer kandidaten was de verkiezing ook na één ronde afgelopen als één van de kandidaten meer dan 50% van de uitgebrachte stemmen had. Slaagde geen van de kandidaten er in de meerderheid van de uitgebrachte stemmen te vergaren, dan volgde een tweede ronde waarin de twee kandidaten met het hoogste aantal stemmen uit de eerste ronde het tegen elkaar opnamen.

In het district Elst werden in 1909 4.367 stemmen uitgebracht op Van Wijnbergen. Zijn tegenkandidaat Lindeman bleef steken op 551. In totaal werden dus 4.918 geldige stemmen uitgebracht. Dat aantal is net geen 60% van het aantal kiesgerechtigden van 8.246. Er waren 132 blanco stemmen

Mr. A.I.M.J. baron van Wijnbergen was een voor-
aanstaand katholiek politicus. Hij werd geboren op
8 maart 1869 in Loenen (gem. Apeldoorn). Tot 1897
was hij advocaat en procureur te Zutphen. Daarna was
hij tot 1903 als ambtenaar openbaar ministerie
verbonden aan het kantongerecht te Eindhoven. In dat
jaar werd hij voor het eerst tot Tweede Kamerlid
gekozen, zij het dat hij toen geen tegenkandidaat had.
In de Kamer was hij een verdediger van het r.-k.-
onderwijs 'van bewaarschool tot universiteit' als ideaal
van de katholieke emancipatie. Hij was van 1903 tot
1918 Tweede Kamerlid voor het district Elst. Ook na de
opheffing van het districtenstelsel bleef hij Tweede

Kamerlid, tot in 1933. Tijdens de dertig jaar van zijn kamerlidmaatschap
veranderde de naam van zijn partij van Roomsch-Katholieken, via Alge-
meene Bond (van Roomsch-Katholieke Kiesverenigingen) in R.K.S.P.
(Roomsch-Katholieke Staatspartij). Van Wijnbergen was van 1916 tot 1925
ook nog voorzitter van de Algemeene Bond. Daarnaast had hij nog tientallen
nevenfuncties. Vanaf 1911 woonde hij in Arnhem. In 1917 verhuisde hij naar
Utrecht. Van Wijnbergen overleed in Amsterdam op 1 maart 1950.

In Arnhem viel de SDAP-kandidaat Hermans met 1.051 stemmen na de
eerste ronde af. Er volgde een tweede ronde tussen de AR-kandidaat
Hogerzeil (2.917 stemmen) en de Unie-liberaal Eland (2.481). Hoewel hij in
de eerste ronde nog ruim 400 stemmen minder kreeg, was Eland in de
tweede ronde toch de winnaar. In Nijmegen won Van Nispen tot Sevenaer al
in de eerste ronde ruim van Schmidt (3.646 tegen 841 stemmen).

De uitslag van de eerste ronde was:

Links:		Rechts:	
Sociaal Democraten (S.D.A.P.)	0	Alg. Bond van R.-K. Kiesver.	25
Vrijzinnig Democratische Bond	3	Anti-Revolutionaire Partij	20
Liberaal Unie	6	Christelijk-Historische Partij	9
Vrije Liberalen	1		
	-----		-----
	10		54
	===		===
Herstemmingen	36		

Na de herstemmingen was de definitieve zetelverdeling als volgt (tussen haakjes de uitslag van 1905):

Links:		Rechts:	
Sociaal Democraten (S.D.A.P.)	7 (6)	Alg. Bond van R.-K. Kiesver.	25 (25)
Vrijzinnig Democratische Bond	9 (11)	Anti-Revolutionaire Partij	25 (15)
Liberaal Unie	20 (25)	Christelijk-Historische Partij	10 (7)
Vrije Liberalen	4 (9)		
	-----		-----
	40 (51)		60 (47)
	===		===
Overige	0 (2)		

De partijen van rechts hadden het grootste deel van hun zetels al na de eerste ronde binnen. Door de einduitslag verschoof de macht duidelijk naar de rechtse partijen. Onder de gekozen kamerleden waren bekende namen als Hendrik Colijn, Abraham Kuyper en Pieter Jelles Troelstra.

Wat is er nog meer te melden over de verkiezingen in Bemmelen?

In het hele district Elst waren 8.246 kiesgerechtigden. Het precieze aantal kiesgerechtigden uit de gemeente Bemmelen heb ik niet kunnen achterhalen. Ik kan dat aantal echter wel op twee manieren benaderen.

De totale bevolkingsomvang (mannen, vrouwen, ongeacht leeftijd) van het kiesdistrict Elst in 1909 was 50.747 personen. Hiervan waren kiesgerechtigd 8.246 personen, dat wil zeggen, mannen van 25 jaar en ouder die voldeden aan de eisen om te mogen kiezen. Uitgedrukt in een percentage van de totale bevolking van het hele district is dat 16,25%. Bij de volkstelling van eind 1909 telde de gemeente Bemmelen 5.632 inwoners. Als ik aanneem dat de bevolkingssamenstelling van de gemeente Bemmelen niet verschilde van die van het district Elst, dan kan ik het aantal kiesgerechtigden hier eveneens op 16,25% van de bevolkingsomvang van de gemeente berekenen. Ik kom dan uit op 915 personen.

Bij de tweede benadering maak ik gebruik van de verdeling van de kosten die werden gemaakt door het kiesdistrict. Voor het gehele district Elst liet de gemeente Elst 9.900 stembiljetten drukken. Op 8.246 kiesgerechtigden

drukten ze dus precies 20% meer dan eigenlijk nodig was. Bemmelse werd belast voor 1.096 stembiljetten. Als Bemmelse ook 20% 'reserve' geleverd kreeg, dan kan het aantal echt benodigde stembiljetten voor Bemmelse langs deze weg berekend worden op 1.096 gedeeld door 1,2 is 915.

Conclusie: Langs twee verschillende wegen benaderd kom ik exact uit op hetzelfde aantal van 915 Bemmelse kiesgerechtigden. Overigens kan niet helemaal uitgesloten worden dat de gemeente Elst zich voor de doorberekening van de kosten ook baseerde op de eerste benadering.

In de gemeente Bemmelse waren drie stembureaus. In het dorp Bemmelse was stembureau 1, in het gemeentehuis aan de Dorpsstraat. Hier konden kiezers uit Bemmelse, Haalderen en Ressen stemmen. Stembureau 2 was in de school in Angeren en stembureau 3 in de school in Doornenburg. Per stembureau waren er drie 'leden van het stembureau' die toezagen op de gang van zaken. Omdat zij hiervoor geen vergoeding kregen, heb ik in de gemeenteadministratie niet kunnen achterhalen wie dat waren. Dat het drie personen waren bleek uit de declaraties van de plaatselijke restaurants die lunches en diners leverden. In Angeren was dat Th.W. Derksen die voor de drie 'stemopnemers' ook nog koffie, thee, 6 flessen bier en 30 sigaren van 3 cent leverde, totale kosten f 12,15. Wed. A. Hoogveld declareerde voor leveringen aan de leden van het stembureau in Doornenburg f 16,50. Behalve voor drie lunches en drie diners betrof dat 2 flessen wijn en 50 sigaren van 4 cent. In Bemmelse kwamen er zelfs 2 leveranciers aan te pas. Hegeman leverde lunches en diners, onder meer bestaande uit soep, paling en aardappelen, kosten f 10. Door Wed. J.H. Janssen werd een halve kist sigaren en een halve fles port geleverd, totaal f 2,35.

Kiesgerechtigden ontvingen 3 dagen vóór de verkiezingen een oproepingskaart. Tegen overhandiging daarvan kreeg men op het stembureau een stembiljet. Nadat de kiezer het vakje achter de naam van de kandidaat had zwart gemaakt, moest hij zijn biljet deponeren in een afgeschermd lessenaar. De kosten voor het inrichten van het stemlokaal met meubilair en 'stemlessenaars' en het afbreken en opruimen daarvan, vielen in het niet vergeleken met de hierboven vermelde kosten van 'verversingen'. J.C. Verweijen, meester-timmerman te Bemmelse stuurde een factuur van f 0,96. De Firma Gebrs. Neijenhuis, meester-timmerlieden uit Angeren, declareerde f 0,80. Timmerman Janssen uit Doornenburg splitste zijn nota in f 0,95 voor het opbouwen en f 0,75 voor het opruimen en kwam zo op f 1,70. Janssen mag dan volgens de tekst in de kop van zijn factuur geen meester-timmerman zijn geweest, hij factureerde wel meesterlijk.

Door de gemeente Elst werd het aandeel van de gemeente Bemmelse in de centraal gemaakte kosten van het klaarmaken van de stembiljetten in

rekening gebracht: het ging om *f* 7,31. Na het sluiten van het stembureau werden de uitgebrachte stemmen gebundeld, waarna de verpakking werd verzegeld. Vervolgens werden de pakketten door het jongste lid van het stembureau naar het hoofdstembureau in Elst gebracht. Daarvoor werd in 1909 op basis van een gemeentelijke verordening van 17 april 1852 een vergoeding betaald van *f* 3 vast, verhoogd met *f* 0,75 per uur benodigde reistijd. De stemmen van Angeren en Doornenburg werden door P.H. van Huet naar Elst gebracht. Hij reisde 4 uur en kreeg in totaal *f* 6 vergoed. De in Bemmelse uitgebrachte stemmen werden door W.Th. Jansen als jongste lid van het Bemmelse stembureau weggebracht. Die had maar twee uur reistijd en kreeg daarom een vergoeding van *f* 4,50. Van Huet was in 1909 raads-lid. W.Th. Jansen was de gemeentesecretaris van Bemmelse.

Wegens het drukken van 50 kiezerslijsten werd nog een bedrag van *f* 36 uitgegeven. Daarmee kwamen de totale directe kosten van de Tweede Kamerverkiezingen in de gemeente Bemmelse in 1909 uit op *f* 98,27.

Waarom leefden deze verkiezingen in 1909 hier nauwelijks?

Baron van Wijnbergen was op 19 april 1904 voor het district Elst in de Tweede Kamer gekomen. Van Wijnbergen kon als zittend katholiek kamerlid volgens de overeenkomst die de drie partijen van rechts hadden gesloten niet alleen rekenen op de katholieke kiezers, maar ook op de steun van de protestante AR- en CH-aanhang in het kiesdistrict Elst. De invloed van 'de kerk' op het stemgedrag in dit kiesdistrict was in 1909 nog groot. In 1909 was de totale bevolkingsomvang in het district Elst 50.747. Daarvan waren rooms-katholiek 24.864 personen, ofwel 49%. Het aantal hervormden bedroeg 21.497, ofwel 42,3%. Het aantal gereformeerden bedroeg 2.469, hetgeen 4,9% van het totaal was. De groep 'overig' bestond uit 1.917 personen, wat gelijk stond aan 3,8%.

In 1909 was er in het kiesdistrict Elst één tegenkandidaat: de S.D.A.P.-er Lindeman, die geen ervaring had als kamerlid. Omdat alleen mannen uit de maatschappelijke 'bovenlaag' mochten stemmen, was een kandidaat van een arbeiderspartij weinig kansrijk en het is opmerkelijk dat Lindeman nog 551 stemmen kreeg. Na de invoering van het algemeen kiesrecht bleek overigens dat ook arbeiders, tot frustratie van de sociaaldemocraten, nog lang de voorkeur gaven aan kandidaten van hun eigen geloofsovertuiging.

Geconcludeerd kan worden dat er in 1909 in het kiesdistrict Elst op voorhand weinig twijfel mogelijk was over de uitkomst van de verkiezingen. De opkomst was bijna 60%. In het katholieke Nijmegen, de thuishaven van 'De Gelderlander', bracht nauwelijks de helft van de kiesgerechtigden hun stem uit: 80% daarvan ging naar de katholieke kandidaat. In plaatsen waar de uitslagen van de kandidaten dichter bij elkaar lagen, was de opkomst hoger:

in Arnhem bijvoorbeeld 80%. Het gebrek aan spanning door de voorspelbaarheid van de uitslag in de districten Elst en Nijmegen is naar mijn mening dan ook de verklaring waarom de Tweede Kamerverkiezingen van precies een eeuw geleden, hier in de kranten vrijwel ongemerkt voorbij gingen.

Al in september 1909 was Baron van Wijnbergen (6) in Bemmelen, namelijk bij de opening van de nieuwe lijnen van de Betuwsche Stoomtram. We zien verder op deze foto uit 'De Prins' van 11 september 1909: 1) Mr. Regout, minister van Waterstaat; 2) de commissaris van de koningin Jhr. S. van Citters; 3) Baron van der Feltz, burgemeester van Elst; 4) D. Nepveu, directeur van de BSM; 5) Baron van Doorn van Westcapelle, pres.-commissaris BSM; 7) Generaal Eland, Tweede Kamerlid voor Arnhem en 8) Jhr. Mr. van Nispen tot Sevenaer, Tweede Kamerlid voor Nijmegen.

Gerard Sommers

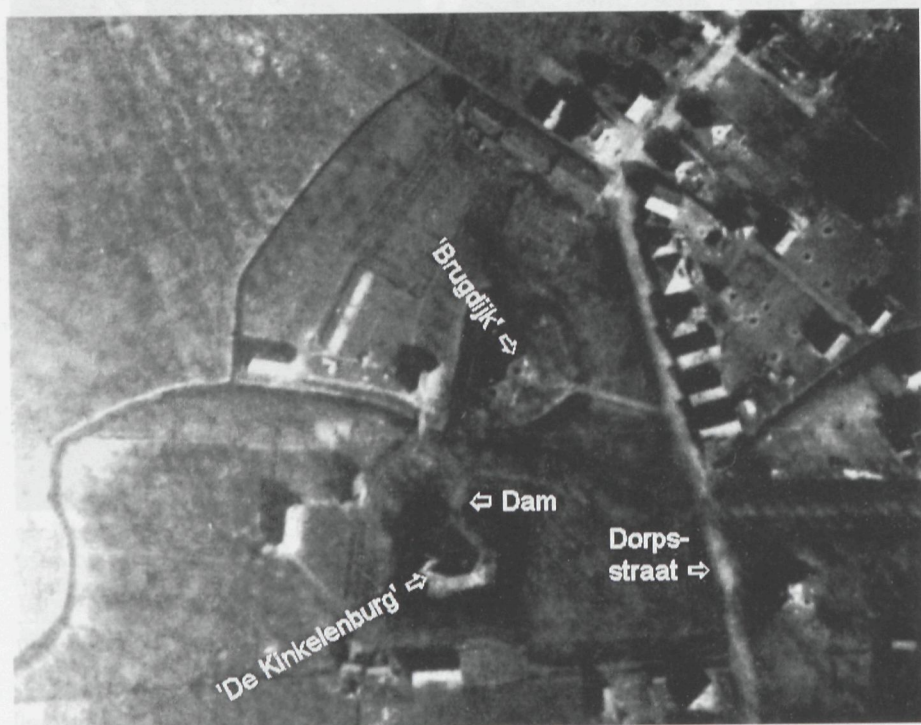
Bronnen:

- 'Gelderlander Online' bij Regionaal Archief Nijmegen; o.m. 13 juni 1909, pag. 13;
- 'De Betuwe' op microfiche. De Gelderland Bibliotheek van Bibliotheek Arnhem;
- Uitgaafstukken gemeente-administratie 1909 Bemmelen bij Historische Kring Bemmelen;
- www.parlement.com;
- www.inghist.nl, de website van het Instituut voor Nederlandse Geschiedenis;
- www.volkstellingen.nl

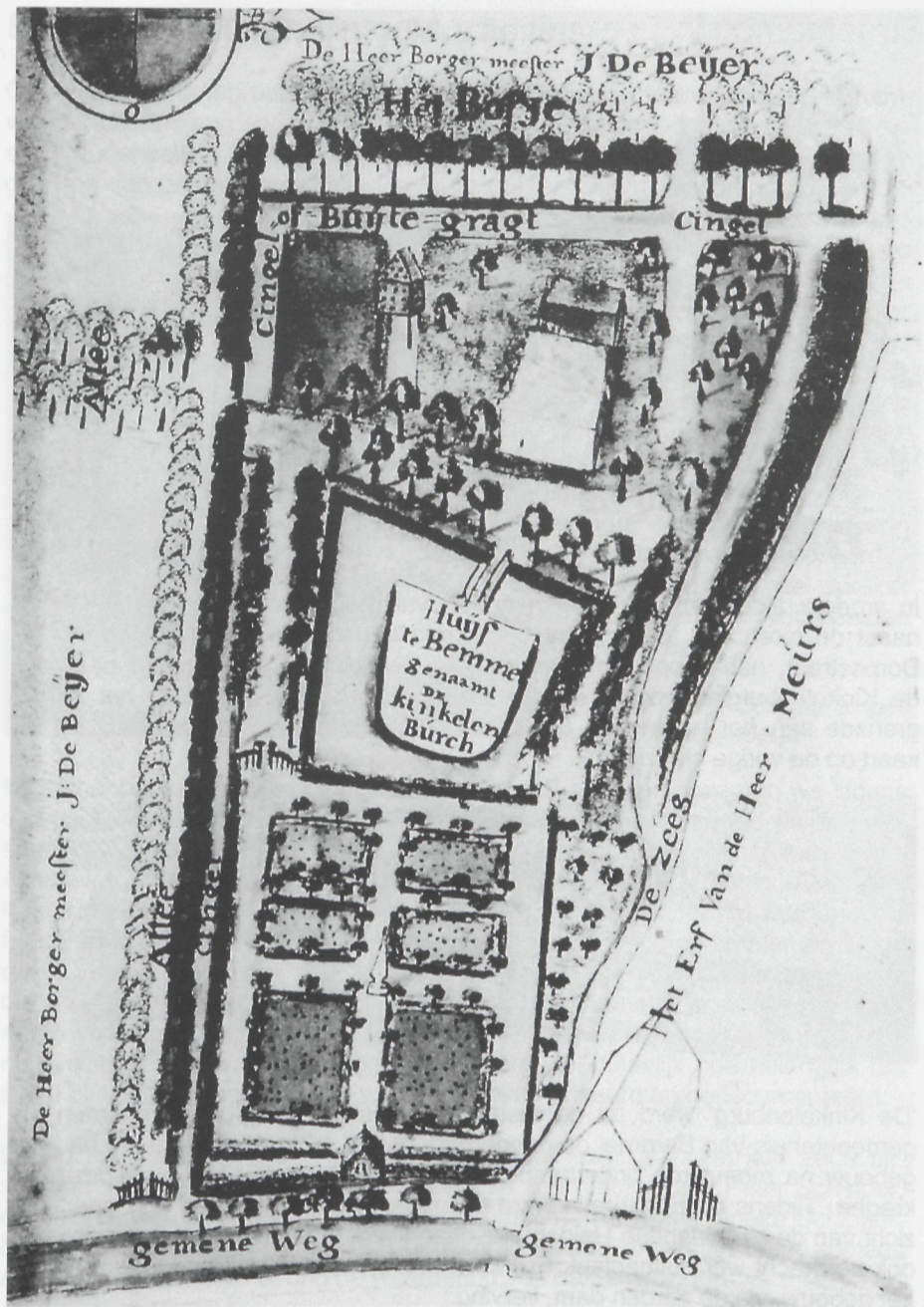
Straatnamen in Bemmel, Haalderen en Ressen

Kinkelenburglaan

De huidige Kinkelenburglaan loopt rondom het kasteel. Deze weg werd aangelegd bij de restauratie van 'De Kinkelenburg' in de jaren '50. Burgemeester en wethouders der gemeente Bemmel deden op 12 augustus 1954 aan de raad het verzoek om de nieuwe weg de naam Kinkelenburglaan te geven. *De weg welke rondom de Kinkelenburg loopt en eindigt bij Stoffels Goederenhandel.* Bedoeld is de plaats waar nu het appartementengebouw 'Singelstein' staat. Aldus werd besloten in de openbare raadsvergadering van 19 augustus 1954.

Op het detail van een luchtfoto, die gemaakt werd op 15 maart 1945, loopt de Dorpsstraat rechts van beneden naar boven. We zien 'De Kinkelenburg' onderaan in het midden. Gescheiden door de zeeg (water) ligt daarboven 'Brugdijk', met een eigen toegangsweg vanaf de Dorpsstraat. Te zien is dat 'Brugdijk' destijds geen relatie had met 'De Kinkelenburg'. Ook is goed de aarden dam te zien, die tot de restauratie als toegangsweg dienst deed.

'De Kinkelenburg' en omgeving in 1753.

In vroeger tijden was de toegangspoort van het gebouw aan de westkant, naast de toren. De toegang tot het terrein lag aan de *gemene weg*, nu de Dorpsstraat, nabij appartementengebouw 'Singelstein'. Het andere deel van de Kinkelenburglaan zoals wij dat nu kennen bestond nog niet, het terrein grensde aan *het erf van de Heer (van) Meurs* zoals we kunnen zien op de kaart op de vorige bladzijde.

'De Kinkelenburg' werd na de restauratie feestelijk in gebruik genomen als gemeentehuis van Bemmelen op donderdag 13 mei 1954. De gemeente had het gebouw na moeizame onderhandelingen in augustus 1948 in haar bezit gekregen. Tijdens de restauratie werd de nieuwe weg aangelegd en onder toezicht van de Nederlandse Heidemaatschappij werd de parkaanleg verzorgd en ook de gracht werd uitgediept. Er kwam een stenen brug die de toegang naar het gebouw, via de aarden dam, verving.

Maria Janssen

Prima lezing over winterse tradities

Op dinsdag 10 februari 2009 keken we tijdens de lezing 'Koude winters, warme feesten' nog eens terug op de voorbije winterperiode. We hadden weer een 'ouderwetse' winter, waarin door de liefhebbers volop kon worden genoten van prima ijscondities. De in de presentatie opgenomen foto van het

schaatsplezier van de voorbije winter op de kolk in Haalderen ademde volgens onze inleider, de heer Peter Schipper, dezelfde feestelijke sfeer als de schilderijen waarop de grote meesters eeuwen geleden al het schaatsplezier vastlegden. Toch is het een misvatting te denken dat de winters vroeger altijd streng (-er) waren dan tegenwoordig. Dat werd door onze spreker met enkele voorbeelden onderstreept.

Peter en Tineke Schipper zingen een Sint Maartensliedje.

Na te hebben stilgestaan bij het oogsten en het slachten, kwamen we tijdens de lezing op winterse streekgerechten uit. En vervolgens maakten we de overstap naar de traditionele winterfeesten. Aan de orde kwamen Allerheiligen, Allerzielen, Sint Maarten, Sint Catharijn, Sinterklaas, Kerstmis, Onnozele Kinderen, Oud en Nieuw en Driekoningen. Tijdens de lezing werden vele fraaie en ook bijzondere beelden getoond, er werden mooie verhalen en anekdotes verteld, gedichten voorgedragen en zelfs enkele liedjes gezongen. Op die manier kwamen niet alleen veel weggezakte herinneringen weer boven, maar werd bovendien veel nieuwe kennis aangereikt, ook over feesten die nu nog volop gevierd worden. Tegelijkertijd werd wel duidelijk hoe belangrijk het is dat bijna verdwenen tradities worden geïnventariseerd en gedocumenteerd.

De 40 toehoorders werden tijdens deze eerste lezing van het jaar 2009 uitstekend vermaakt door een enthousiaste en zeer deskundige Peter Schipper, die daarbij werd ondersteund door zijn echtgenote mevrouw Tineke Schipper. Na een woord van dank aan het adres van beiden, bevestigde het applaus aan het eind van deze avond de waardering van de aanwezigen.

Gerard Sommers

Internetwetenswaardigheden

Kennisinfrastructuur Cultuurhistorie

De Kennisinfrastructuur Cultuurhistorie, kortweg KICH, maakt cultuurhistorische informatie goed toegankelijk. KICH komt voort uit de actiepunten van de Rijksnota Belvedere (1999). De site is voor planvormers, beleidsmakers, ontwerpers en vakspecialisten, maar eigenlijk voor iedereen die in cultuurhistorie is geïnteresseerd.

Zie www.kich.nl

Nederlands Centrum voor Volkscultuur

Op de website van het Nederlands Centrum voor Volkscultuur vindt u nieuws en kennis over alledaagse dingen, tradities en rituelen, vroeger en nu. Volkscultuur is cultureel erfgoed en dat is alles wat uit het verleden is overgeleverd en wat wij waardevol vinden om te bewaren voor de toekomst. In het cultureel erfgoed komt tot uitdrukking welke betekenis een cultuur toekent aan het verleden. Dat kan per tijdvak verschillen. Zo vond men vroeger de geschiedenis van belangrijke mensen en belangrijke daden de moeite van het documenteren waard. Tegenwoordig heeft men ook interesse in de geschiedenis van gewone mensen en gewone alledaagse dingen.

Zie www.volkscultuur.nl

Regionaal Archief Nijmegen

In het Regionaal Archief Nijmegen worden de archieven van de gemeentes Beuningen, Druten, Heumen, Millingen aan de Rijn, Nijmegen, Ubbergen, West Maas en Waal en Wijchen en archieven van bedrijven, verenigingen en particulieren beheerd. Verder een grote collectie boeken en tijdschriften, foto's, kranten, landkaarten, (bouw)tekeningen, geluids- en videobanden en diverse collecties. Het archief stelt steeds meer informatie digitaal beschikbaar op de internetpagina. Met behulp van de Bibliotheekcatalogus en Archieven en inventarissen kunt u uw bezoek aan de studiezaal thuis al voorbereiden.

Zie www2.nijmegen.nl/wonen/geschiedenis_archeologie/archief/

Alledaags Archief

Het dagelijkse nieuws in de Nederlandse archieven. De weblog Alledaags Archief toont iedere dag hoe rijk de Nederlandse archieven zijn aan verhalen. Er is geen enkel onderwerp, of je kunt er wel archiefonderzoek naar doen. Dat is dan ook de reden van het verschijnen van deze weblog. Grote en kleine nieuwsberichten vormen de aanleiding van een zoekactie in de Nederlandse archieven, die bijzonder, alledaags, spannend, opmerkelijk of voor de hand liggend materiaal oplevert.

Zie www.alledaagsarchief.nl

Adri Stuart

Agenda

Historische Kring Bemmeler

Bij onze kring staan de volgende onderwerpen op de agenda:

- **Excursie naar 'Mea Vota' in Huissen**

De tuinbouw in Huissen kent een rijke historie. De druiven- en de tabaksteelt waren heel belangrijk. Op het hoogtepunt stonden er circa 300 druivenkassen in Huissen. Hierdoor ontstond een zeer karakteristiek agrarisch landschap. Door intensivering, schaalvergroting, vernieuwing en woningbouw is het karakteristieke kleinschalige glastuinbouwgebied, met zijn specifieke kassen rond Huissen en Angeren in snel tempo aan het verdwijnen. Dat vormde voor enkele initiatiefnemers aanleiding om de Stichting 'Mea Vota' op te richten met als doel op het monumentale tuinderscomplex 'Mea Vota' de geschiedenis van dit bijzondere tuinbouwgebied vast te houden en toegankelijk te maken voor het publiek. Voor het programma, routebeschrijving en aanmelding zie de uitnodiging die met dit Kringblad is verspreid. De excursie is op zaterdag 30 mei a.s. aanvang 14.00 uur.

- **Thema-avond Meester Wierink**

Vele Bemmelnaren zaten in het midden van de vorige eeuw bij meester Wierink in de klas. In de periode dat Wierink in Bemmeler aan de school verbonden was, veranderde er heel veel in het dorp. En ook daarbij speelde Wierink een rol. Meester Wierink en het Bemmeler van zijn tijd vormen het onderwerp van een thema-avond die inmiddels gepland staat voor dinsdagavond 3 november a.s. aanvang 20.00 uur in de grote zaal van Cultureel Centrum 'De Kinkel' in Bemmeler. Leden van de kring ontvangen tevoren nog de gebruikelijke uitnodiging.

Vakantiesluiting en openstelling

In verband met de zomervakantie zal de kringhuisvesting in 'De Kinkel' in de maanden juli en augustus gesloten zijn. Onze laatste avondopenstelling voor de vakantiesluiting is op dinsdag 2 juni. De eerstvolgende avondopenstelling na de vakantie is op dinsdag 1 september. De avondopenstellingen zijn normaal op de eerste dinsdag van de maand: van 20.00-22.00 uur. In de vakantiemaanden juli en augustus komt ook de vaste wekelijkse openstelling op de dinsdagochtend te vervallen. Buiten de vakantieperiode is de kringhuisvesting elke week op dinsdag van 10.00-12.00 uur geopend.

GELDERSCHE TRAMWEGEN

In het depôt BEMMEL van de GELDERSCHE TRAMWEGEN kunnen nog enige

Conductrices

worden geplaatst.

Goede sociale verzorging,
goed loon, vrij uniform.

Vereisten:

onbesproken gedrag, goede gezondheid.
Leeftijd 18 tot 28 j.

Sollicitaties schriftelijk aan de G.T.W.
afdeling Personeel te Doetinchem.

HAALDEREN (bij Nijmegen)

GEVRAAGD per 1 SEPTEMBER a.s. aan de R.K.
JONGENS- EN MEISJESSCHOOL een

ONDERWIJZERES

met bev. j en k, vaste betrekking

Brieven vóór 15 Juli aan de ZeerEerw. Heer
F. v. d. WEY, Pastoor te Haalderen.

2 bekwame Metselaars gevraagd

Aanbiedingen op werk Schoolstraat Lent, of
J. J. STOFFELS, AANNEMER, BEMMEL.

Historische Kring Bommel

Secretariaat: G.J. Sommers De Houtakker 1, 6681 CW Bommel
0481-464933 g.sommers@hccnet.nl

Bankrekening: Rabobank Bommel 10.57.26.443

Internetadres: <http://www.historischekringbommel.nl>

Bestuur:

Voorzitter Drs. M.H.J.M. Kocken Klein Rome 28, 6681 PB Bommel
(archeologie) 0481-465522 marckocken@kpnplanet.nl

Secretaris/ G.J. Sommers De Houtakker 1, 6681 CW Bommel
Penningmeester 0481-464933 g.sommers@hccnet.nl

Bestuurslid G.Th. Bouwman Brouwerslaan 13, 6681 EB Bommel
0481-462709 gijs-bouwman@planet.nl

Bestuurslid M.J.P. Janssen-van Gelder Dorpsstraat 8, 6681 BN Bommel
(documentatie) 0481-464349

Bestuurslid M.G.A.E. van de Nieuwenhuijzen Lidwinastraat 13
0481-463660 6681 AC Bommel

Bestuurslid A.B.P.M. Stuart Bakershoeve 106, 7326 DM Apeldoorn
(genealogie) 055-5410637 adri@historischekringbommel.nl

Redactie:

De redactie werd gevormd door Gijs Bouwman, Maria Janssen, Marc Kocken, Gerard Sommers, Adri Stuart en Joop Verburg. Kopij en andere berichten voor de redactie kunnen worden ingeleverd bij de redactieleden.

De adresgegevens van Joop Verburg zijn:

J. Verburg, Teselaar 61, 6681 BE Bommel, tel. 0481-461603

Lidmaatschap Historische Kring Bommel:

Deze uitgave wordt gratis verspreid onder de leden van de kring. Aanmelding kan geschieden bij het secretariaat. De contributie bedraagt € 14,50 per jaar; tweede en volgende gezinsleden betalen € 4,50. Cadeaubonnen waarmee u familie, vrienden of bekenden een jaarlidmaatschap kunt schenken, zijn verkrijgbaar bij de secretaris.

